

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

TEOLOĢIJAS FAKULTĀTE

MUĻĶIS PULCĒTĀJA GRĀMATĀ

BAKALaura DARBS

Autore: **Beatrise Gusmane**

Studenta apliecības Nr. **bg13005**

Darba vadītājs: Dr. theol. Jānis Rudzītis – Neimanis

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs „Muļķis Pulcētāja grāmatā” pēta termina „muļķis” lietojumu Pulcētāja grāmatā, raksturojot to kā piemēru hellēnisma ideju ietekmei uz tā laika jūdaismu. Darba gaitā tiek apskatītas galvenās grieķu filosofijas idejas, kas tieši vai netieši atspoguļojas Pulcētāja grāmatā, kā arī tiek ieskicētas galvenās idejas, kas parādās tradicionālajā gudrības literatūrā saistībā ar muļķi. Šim nolūkam tiek apskatīti termini, kas tiek lietoti „muļķa” apzīmēšanai Vecajā Derībā. Darba trešajā daļā ar literāri kritiskās metodes palīdzību tiek apskatīti visi Pulcētāja grāmatas panti, kuros parādās kāds no iepriekš apskatītajiem „muļķi” apzīmējošajiem terminiem. Darba rezultāti liecina, ka „muļķis” Pulcētāja grāmatā tiek saprasts kā attiecīgās sabiedrības, kurā mijiedarbojas jūdaisma un hellēnisma idejas, neatbilstošs indivīds.

Atslēgvārdi: muļķis, Pulcētājs, Vecā Derība.

SUMMARY

This paper „Fool in the book of Qoheleth” examines the use of the term „fool” in the book of Qoheleth characterizing the fool as an example of the impact of Hellenistic ideas on Judaism in that time. Paper introduces with the main ideas from greek philosophy that are directly or indirectly reflected in the book of Qoheleth, as well as the main ideas that appear in the traditional wisdom literature in relation to he fool. For this purpose there are discussed terms that are used to describe „fool” in the Old Testament. In the third chapter of this paper author examines all the passages in the book of Qoheleth where appears any of the previously discussed terms that describes „fool”. The results of the study suggest that „fool” in the book of Qoheleth is understood as an inadequate individual for the society in which interacts the ideas of Judaism and Hellenism.

Keywords: fool, Qoheleth, Old Testament.

SATURS

IEVADS	5
1. PULCĒTĀJA GRĀMATAS VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS.....	7
1.1. Žanrs, sarakstīšanas vieta un laiks, autors	7
1.2. Vēsturiskais konteksts un kultūrvides ietekme.....	8
1.3. Saturs un teoloģija	10
1.4. Struktūra.....	13
2. „MUĻĶIS” VECAJĀ DERĪBĀ GUDRĪBAS TRADĪCIJAS KONTEKSTĀ.....	15
2.1. Termini, kas apzīmē „muļķi” Vecajā Derībā.....	16
3. PANTI PAR „MUĻĶI” PULCĒTĀJA GRĀMATĀ	22
NOBEIGUMS	50
BIBLIOGRĀFIJA	52

IEVADS

Sabiedrības elite, karjera, bagātība, bauda – visas šīs iespējas, ko piedāvā Ptolemaju laika Jeruzāleme, nav svešas arī mūsdienu cilvēkam. Taču ne tikai tāpēc – tukšuma sajūta, nedrošība, nolemtība ir tikai dažas no Pulcētāja uz šo dzīvi orientētās teoloģijas tēmām, kas ir aktuālas modernajam Rietumu cilvēkam, un, iespējams, tāpēc viņu uzrunā daudz vairāk nekā citas Vecās Derības grāmatas. Vai nodoties merkantilismam (Pulc 10:19), tiekties pēc panākumiem darbā vai iegūt bagātīgu erotisko u.c. baudu pieredzi? Vai es esmu muļķis, ja es to visu neizmantoju? Kā man dzīvot daudzo izaicinājumu laikā? Šādu jautājumu uzdod ne tikai Pulcētājs, bet arī mūsdienu cilvēks. Lai arī mūs šķir vairāk nekā 2000 gadu, tomēr daudzas no atbildēm var iegūt, lasot šo Vecās Derības darbu.

Trešais gadsimts pirms mūsu ēras bija laiks, kad Palestīnas teritorijā līdz ar jauno lielvaru veidojas hellēnisms. Šajā laikā jūdaisms konfrontējas ar grieķu filosofijas idejām, šo laiku Vecajā Derībā atspoguļo Pulcētāja grāmatas autors. Būdam pārliecināts jūdaisma pārstāvis, viņš pārskata līdz šim gudrības tradīcijā pastāvošās pārliecības un apstrīd tās no savas pieredzes, kas veidojas šajā pretrunīgajā pārmaiņu laikmetā. Pulcētājs nepārņem pilnībā šīs jaunās idejas, drīzāk daļēji no tām iespaidojas. Tādējādi šajā darbā tiks apskatīts šis pretrunīgā laikmeta atspoguļojums Pulcētāja grāmatā, tieši, kā tiek raksturots muļķis, salīdzinājumā ar tradicionālās gudrības priekšstatiem un hellēnisma ideju iespaidiem uz Pulcētāju. Tādējādi „muļķis” parādās jaunā perspektīvā.

Šāds kultūrvides raksturojums varētu būt piemērojams arī 18. gs. gadījumā, kad Apgaismība ar racionālo domāšanu ienāk kristietībā, kā arī var attiecināt uz mūsdienām, kur kristiešu domāšana arī ir kritiska pret dažādiem jautājumiem, un dažādās pārliecības veidojas no dažādu ideju mijiedarbības. Tādā gadījumā Pulcētāja raksturotais muļķis varētu tikt meklēts arī mūsdienu sabiedrībā.

Darba mērķis: Izpētīt, kā Pulcētāja grāmatā tiek raksturots „muļķis” un kā šo raksturojumu ietekmējusi grāmatas autora attiecīgā kultūrvide.

Darba tēze: Pulcētājs - jūdaisma un hellēnisma mijiedarbības laika atspoguļotājs atklāj „muļķi” kā konkrētā laika sabiedrības un tās priekšstatiem neatbilstošu indivīdu.

Tātad, ņemot vērā darba tēzi un mērķi, darbam tiek izvirzīti attiecīgi uzdevumi: pirmkārt, apskatīt Pulcētāja grāmatas tapšanas laiku un kultūrvidi, otrkārt, apskatīt terminus, kas tiek lietoti Vecajā Derībā „muļķa” apzīmēšanai un, treškārt, ir izpētīt Pulcētāja grāmatas autora priekšstatus par muļķi konkrētajā laika posmā un kontekstā un kā tos ir ietekmējusi attiecīgā kultūrvide un apzīmējošo terminu izvēle.

Darba struktūra: pirmajā nodaļā tiks apskatīts Pulcētāja grāmatas žanrs, sarakstīšanas vieta, laiks un autors, kā arī vēsturiskais konteksts, kultūrvides ietekme, saturs un teoloģija, struktūra. Otrajā nodaļā tiks apskatīti dažādie termini, kas tiek lietoti „muļķa” apzīmēšanai gan tradicionālajā Vecās Derības gudrības literatūrā, gan Pulcētāja grāmatā. Trešajā nodaļā tiks apskatīti tie Pulcētāja grāmatas panti, kuros atrodams kāds no „muļķi” apzīmējošajiem terminiem. Katras apakšnodaļas beigās ir apkopoti svarīgākie secinājumi par attiecīgo jautājumu.

Darbā izmantota literāri kritiskā metode, pētot terminu „muļķis” Pulcētāja grāmatas nodaļās un pantos.

Pamatā darbā izmantoti dažādi 20. un 21. gs. izdoti sekundārie avoti: komentāri, enciklopēdijas un vārdnīcas (pamatā angļu valodā).

Piezīmes:

1) Darbā lietoti latviešu valodā pieņemtie saīsinājumi (piem., t.i., gs.). Darbā izmantoto avotu saīsinājumi (piem., Jer – Jeremijas grāmata, Ps – Psalmu grāmata) ir vispārpieņemti bibliiskajā teoloģijā. Bībeles grāmatu saīsinājumi ir ņemti no jaunā Bībeles tulkojuma latviski.

2) Grāmatas nosaukumam tiek izvēlēts tulkojums *Pulcētājs*, atsaucoties uz J.Veinberga skaidrojumu: 1:1 *ḵhl* tiek tulkots kā „iesaukt”, „pulcēt”, „pulcināt”, „pulcēties”.¹

3) Vēl jāpiebilst, ka pantu tulkojumam par pamatu tiek ņemts Ulda Bērziņa *Pulcētāja* grāmatas tulkojums (kas atbilst arī 2012. gadā izdotā Bībeles tulkojuma tekstam latviski). Lai U. Bērziņa dzejisko tulkojumu dažviet padarītu vienkāršāku, labskanīgāku, U. Bērziņa lietotais „ģeķis” tika aizstāts ar vārdu „muļķis”.

¹ Vārds *ḵhelet* līdzīgs personvārdiem Pilsoņu tempļa draudzes antroponimastikā *soperet* („Rakstītājs”, „Rakstvedis”). Septuagintā vārds *ḵāhāl* – *ḵēhillā* parasti tiek tulkots kā *ekklēsia* („tautas resp. Pilsoņu sapulce”) un atbilstoši *ḵhelet* = *ekklēsiastēs*. Latīniski - *contionator*, vāciski - *Prediger*, angļiski - *Preacher*, krieviski – *Проповедник* un latviski - Mācītājs. *Pulcētājs*, Joela Veinberga pēcvārds un komentārs, tulk. Uldis Bērziņš (Rīga: Zinātne, 2000), 92-93.

1. PULCĒTĀJA GRĀMATAS VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Šajā nodaļā tiek apskatīts Pulcētāja grāmatas žanrs, sarakstīšanas vieta, laiks, grāmatas autors, vēsturiskais un teoloģiskais konteksts, lai saprastu, kas ir ietekmēja un veidoja Pulcētāja uzskatus par muļķi. Plašāka Pulcētāja grāmatas struktūras analīze noderēs darba trešajā nodaļā, kad dziļāk tiek pētīts to pantu konteksts, kuros ir minēts kāds no „muļķa” terminiem.

1.1. Žanrs, sarakstīšanas vieta un laiks, autors

Pulcētāja grāmata ir viena no Vecās Derības gudrības grāmatām², kas, hronoloģiski raugoties, ir novietojama starp tradicionālās gudrības Sakāmvērdiem un vēlākajām gudrības grāmatām – Jēzus Sīraha grāmatu un Sālamana gudrības grāmatu. Hellēnisma laika jūdaisms sevi pozicionēja dažādos veidos pret hellēnismu – lielā mērā atkarībā no tā, kāda bija politiskā un sociālā situācija, taču jūdaisms cieši palika pie saviem persiešu laika balstiem – Toras un monoteisma, lai gan hellēnisma kultūra izaicināja un prasīja interpretēt savas reliģijas pamatus no jauna. Tas Pulcētājam liek iet vidusceļu starp abām pārliecībām, kas nozīmē, ka Pulcētājs paliek pārliecināts Jahvem ticīgais, tomēr atsevišķos jautājumos savieno tradicionālo pārliecību ar jaunajām laikmeta idejām.

Par Pulcētāja grāmatas sarakstīšanas vietu viennozīmīgi tiek uzskatīta Jūdeja,³ tomēr pētniecībā pastāv dažādi viedokļi par tās sarakstīšanas laiku. No dažādiem piedāvājumiem par vispārliecinošāko pētniecībā tiek atzīts grāmatas datējums ar hellēnistisko ēru, precīzāk – Ptolemaju valdīšanas laiks 3.gs.p.m.ē. (starp 280. – 230.g.p.m.ē.). Gordiss (*Gordis*) datē grāmatu ar 3.gs. p.m.ē. vidu un savu pozīciju aizstāv ar šādiem argumentiem: 1) monoteisms, kas netiek apšaubīts, norāda uz periodu pēc 6.gs. p.m.ē., 2) uzsvars uz indivīdu un viņa likteni, 3) Pulcētāja laika sabiedrībā ir plaši pazīstama pēcnāves tiesāšanas ideja, kas nozīmē, ka Pulcētājs, tāpat kā Ījaba grāmatas autors, bija labi pazīstams ar to, 4) politiskie apstākļi, ko apraksta Pulcētājs, atbilst tiem, kas norisinājās pēc Maķedonijas Aleksandra nāves, 5) Pulcētāja lietotā senebreju valoda ir tuva ebreju valodai, kas parādās Mišnā.⁴

Ņemot vērā sarakstīšanas laiku (3.gs. p.m.ē.), ir skaidrs, ka darbu var uzskatīt par pseidoepigrāfu (grāmatas sākumā minētais Sālamans), taču tas nepārsteidz, jo nospiedošais vairums tā laika jūdu literatūras ir pseidoepigrāfa. Kāpēc tieši Sālamana tēls? Piemēram, van Levēns (*van Leeuwen*) Sālamana autorību saista ar faktu, ka senajā Mezopotāmijā cilvēki cēla mājas un darīja visu „ar gudrību”. Tas nozīmē, ka tempļi, pilis un mājas tik celtas stabilas, spēcīgas, skaistas utt., turklāt senie cilvēki māju būvēšanai piešķīra metaforisku nozīmi – ar to

² Thomas Krüger, *Qohelet: A Commentary* (Minneapolis: Fortress Press, 2004), 10.

³ *Pulcētājs*, Joela Veinberga pēcvārds un komentārs, tulk. Uldis Bērziņš (Rīga: Zinātne, 2000), 143.

⁴ Antoon Schoors, *Ecclesiastes: Historical Commentary On The Old Testament* (Leuven: Peeters, 2013), 3 - 4.

viņi izteica kosmisko kārtību. Bībelē māju celšana un iekārtošana ir dievišķās radīšanas atspulgs.⁵ Līdzīgi arī Sālamana gudrība izpaudās viņa māju, piļu un tempļu celšanā, kā arī lielās bagātības pārvaldīšanā un taisnīgā valdīšanā (2:4-10). Tādējādi Pulcētājs izmanto Sālamana vārdu, lai norādītu uz savu gudrību un autoritāti sabiedrībā. Ja ņem vērā seno ideju, ka valdnieks ir Dieva iecelts, tad, iespējams, ka Pulcētāja grāmatas autors mēģināja piedēvēt sev šādu statusu.

Tāpat vārds Pulcētājs, ko izmanto autors, visticamāk, ir autora izveidots tēls, lai izteiktu savu domu.⁶ Pastāv jautājums par Pulcētāja personu – vai tā ir izdomāta, ko izveidojis autors, kas rakstījis 3. personā, vai tas ir šī autora *alter ego*?⁷ Šajā jautājumā var skatīties uz Pulcētāja vārdu *kohelet* (no saknes *khl*, kas nozīmē „pulcēt, pulcināt”), kas varētu šeit tikt lietots ar nozīmi, ka autors ir sapulcinājis dažādas savā laikā valdošās idejas. Veinbergs norāda: „Pulcētāja grāmatas autors ir pārliecināts jahvists, viņš tic vienam un vienīgajam Dievam, taču tajā neortodoksālajā un netradicionālajā formā, kas ienāca jahvismā ar zinātniski loģisko domāšanu un izpaudās izteiktās antropocentriska un universālisma tendencēs [..].” Pulcētājs prezentē sevi kā skolotāju pārmaiņu laikā, kurš jūt pienākumu norādīt uz atšķirībām starp tradicionālo un esošo situāciju, starp tradicionālās gudrības vārdiem un saviem paša novērojumiem un izdarīt paša secinājumus. Tā Pulcētājs arī dara, izejot no sava laika pieredzes, kura veidojas tā laika un vietas valdošo ideju ietekmē – gan tradicionālā jūdaisma, gan ienākoši grieķu filosofijas ideju ietekmē.

Pulcētāja grāmata ir Vecās Derības gudrības tradīcijas pārmaiņu laika produkts, kurā autors paliek pārliecināts Jahves ticīgais, tomēr dažos jautājumos nomaina tradicionālo pārliecību ar jaunajām idejām, kas parādījās 3. gs. p.m.ē. Jūdejā. Pulcētājs sevi pozicionē kā gudru cilvēku, kas grāmatā sapulcinājis dažādās savā laikā ceļojošās idejas, balstoties tradicionālajā gudrībā un pārliecībā par Dieva visvarenību. Protams, jāņem vērā, ka Pulcētājs raksta no gudrības skatupunkta, kurā muļķis tiek pretstatīts gudrajam.

1.2. Vēsturiskais konteksts un kultūrvides ietekme

Hellēnisma ēra (333./332. – 63. p.m.ē) iesākās ar Maķedonijas Aleksandra ienākšanu Palestīnā un Ēģiptē, taču vēlāk Palestīnas teritorija nonāk Ptolemaju pārvaldniecībā⁸. Šajā laikā Jūdeja piedzīvo lielu iedzīvotāju skaita pieaugumu, urbanizāciju, ekonomisko

⁵ Raymond C. Van Leeuwen, „Cosmos, Temple, House: Building and Wisdom in Mesopotamia and Israel,” in *Wisdom Literature In Mesopotamia And Israel*, ed. Richard J. Clifford (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2007), 72.

⁶ *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*, ed. Tremper Longman III, Peter Enns (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Christian Fellowship, 2008), 122.

⁷ *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*, op.cit., 125.

⁸ Jan Christian Gertz, Angelika Berlejung, Konrad Schmid, Markus Witte, *T&T Clark Handbook Of The Old Testament: An Introduction to the Literature, Religion and History of the Old Testament* (London: T&T Clark International, 2012), 216 - 217.

uzplaukumu, kas izraisīja sociālo nevienlīdzību - pieauga ekonomiskie parādi, zemākos sabiedrības slāņus nospieda nodokļu sistēma.⁹ Šajā laikā, no vienas puses, notiek augstāko sabiedrības slāņu hellenizēšanās, no otras – pretošanās svešzemju ietekmei. Spriežot pēc Jozefa Flāvija darbiem, Pulcētāja grāmata apskata dažādus jautājumus, par kuriem tika diskutēts Jeruzalemē patiesi pretrunīgā laikmetā.¹⁰ No vienas puses, Pulcētājs norāda uz nepieciešamību paklausīt Torai, bet to īsteno ar individualizētu ētikas praksi un individuālām attiecībām ar Dievu.¹¹

Hellēnisma ietekme ir acīmredzama pie Pulcētāja, tomēr autors drīzāk nevis pārņēma hellēnisma idejas, bet gan reaģēja uz Ptolemaju valdīšanas radītajām pārmaiņām jūdu sabiedrībā un kultūrā (tā varētu skaidrot grieķu ideju parādīšanos šajā darbā). Veinbergs Pulcētāja grāmatā saskata Epikūra un sofistu idejas – no Epikūra pārņemti hēdonisma motīvi, bet no sofistiem - antropocentrism.¹² Tomēr jāņem vērā, ka Epikūram hēdonisms ir augstākais un galīgais labums, savukārt Pulcētājam tas ir labums ar ierobežotu un pārejošu nozīmi, kas tiek skatīts nāves galīguma priekšā. Sofistiem cilvēks ir visu lietu mērs, bet Pulcētājs saka: „Aplūko Dieva darbu – jo kurš gan var iztaisnot to, ko Viņš saliec līku?”¹³

Hellēnisma ietekmē grāmata atspoguļo attiecības starp individuālo pieredzi un tradicionālo gudrību. Tam Pulcētājs citē sakāmvārdus, pēc kuriem viņš tos apstrīd ar secinājumiem, kas izriet no viņa personīgās pieredzes. Parādās empīrisms, kas ienāk ar zinātniski loģisko domāšanu.¹⁴ Šāda metode pieskaitāma instrukciju žanram, kura mērķis ir pamācīt veiksmīgai dzīvei, balstoties neviennozīmīgā dzīves pieredzē, par izejas punktu ņemot sociālo un ekonomisko uzplaukumu, izplatoties hellēnistiskajām idejām Siropalestīnas telpā.¹⁵ Šādā veidā tiek parādītas tradicionālās gudrības pārlicības un Pulcētāja laika ietekmē radušās korekcijas, ņemot vērā gan politisko, gan ekonomisko situāciju, gan jaunās grieķu filosofijas ietekmi.

Gerike (*Gericke*) norāda uz Pulcētāja nihilismu kā viņa dzīves patiesību par spīti ticībai Dievam (1:12; 2:26; 3:11; 7:13-14; 8:16-17; 9:1-10). Tāpat Gerike norāda, ka reliģija Pulcētājam neprasa personīgu iesaisti un attiecības ar dievību, kā arī tā neatklāj garīgos vai kosmiskos noslēpumus.¹⁶ Gerikem Pulcētājs noteikti ir nihilists, jo nāves priekšā gan materiālajām lietām, gan dzīves baudīšanai zūd jēga, jo tās nespēj dot paliekošu labumu.

⁹ Jan Christian Gertz, Angelika Berlejung, Konrad Schmid, Markus Witte, op.cit., 219 - 220.

¹⁰ Ibid., 231.

¹¹ Ibid., 234.

¹² Joels Veinbergs, op.cit., 131 - 132.

¹³ Pulc 7:13.

¹⁴ Joels Veinbergs, op.cit., 144.

¹⁵ Jan Christian Gertz, Angelika Berlejung, Konrad Schmid, Markus Witte, op.cit., 610- 611.

¹⁶ J. W. Gericke, „Qohelet's concept of deity: A comparative-philosophical perspective,” *Verbum et Ecclesia* 34.1 (2013): 2.

Tomēr Pulcētājs nav absolūts nihilists, jo viņš cenšas saprast, kāds cilvēkam ir labums no dzīves zem debess, kam par pamatu ir ticība Dievam, jo, ja reiz Dievs cilvēku ir radījis, tad cilvēka dzīvei ir jābūt kaut kādai jēgai. Otrkārt, līdzīgi mūsdienu populāram uzskatam Pulcētāja skatījumā reliģija nesniedz eksistenciālu jēgu, personisku piepildījumu vai labklājību. Reliģija nav kaut kas, no kā cilvēks gūst labumu, nedz arī cīnās pret to. Lai gan Pulcētājs balstās reliģijas tradīcijā, tomēr viņam ticību pavada saprāts un pieredze.

Bez grieķu filosofijas pētnieki vēl norāda uz senēģiptiešu literatūru kā Pulcētāja ietekmes avotu („Amenemopes pamācības” izmantošana Sakāmvērdos un „Arfista dziesmas” pantu līdzība ar Pulcētāja 9. nodaļas diviem pantiem).¹⁷ No vienas puses, rodas jautājums, vai līdzības pāris pantos var uzskatīt par pietiekamu pamatojumu, lai apgalvotu, ka Pulcētājs ietekmējies no senēģiptiešu darbiem, tomēr, no otras puses, šāda iespēja pastāv, ņemot vērā vēsturisko Maķedonijas Aleksandra veikto Jūdejas un Ēģiptes ieņemšanu, kas nozīmē, ka viena valdnieka pārvaldītā teritorijā idejas varēja izplatīties. Fišers (*Fischer*) piekrīt apgalvojumam, ka Pulcētājs zinājis vairākas „herētiskās” dziesmas, kas pārstāv ideju, ka jādzīvo tagadnē, jādzīvo konkrētajā brīdī un tas jābauda, un šo pretstata nāvei.¹⁸ Šāda ideja noteikti parādās pie Pulcētāja, kas nozīmē, ka, ja tā tiešām aizgūta no šīm „herētiskajām” dziesmām, tad senēģiptiešu ietekme noteikti bijusi uz Pulcētāja domāšanu. Tomēr ticamāk, ka šī *carpe diem* ideja ienāca no tiem pašiem augstāk minētajiem epikūriešiem.

Galvenās izmaiņas, ko veicinājusi hellēnisma ietekme, ir, pirmkārt, individuālisms gan attiecībā ar Dievu, gan ētikas jautājumos. Otrkārt, Pulcētājs izmanto hedonisma ideju, attiecinot to uz indivīdu, nevis meklē sabiedrības kopējo labumu. Šādi parādās antropocentrisms. Treškārt, Pulcētājs apskata dzīves jēgas jautājumu nāves neizbēgamības un galējības priekšā, meklējot atbildi, kāds labums cilvēkam iespējams zem debess. Ceturtkārt, meklējumu gaitā Pulcētājs izmanto tradicionālos sakāmvērdus un tos apstrīd ar empīrisma metodēm. Piektkārt, nihilisms un citālais skatījums uz reliģijas nozīmi cilvēka dzīvē – tagad tā nesniedz dzīves jēgu un nesniedz pamatu nedz garīgajai, nedz kosmiskajai pasaules uztverei. Sestkārt, viens no galvenajiem motīviem, kas vijas cauri grāmatai, ir *carpe diem* jeb dzīvošana šim brīdim un tā baudīšana.

1.3. Saturs un teoloģija

Šajā apakšnodaļā uzmanība tiek pievērsta dažādām tēmām, ko Pulcētājs apskata 12 nodaļu garumā. Viena no tām ir dažādas baudas. Tā ir muļķiem raksturīga nodarbošanās, nezinot mēru, tomēr Pulcētājs, būdams gudrs, jēgas meklējumos nolemj izmēģināt nodoties

¹⁷ Joels Veinbergs, op.cit., 133.

¹⁸ Samuel L. Adams, *Wisdom in Transition: Act and Consequence in Second Temple Instructions* (Leiden: Brill, 2008), 127.

baudām, tomēr darot to ar mēru, ko nodrošina fakts, ka viņam ir gudrība, kas nozīmē saprātu. Dažādas baudas, kas ir ēšana, dzeršana, dziedāšana, priecāšanās un līksmošanās, ir iespējamais labums, ko cilvēkam gūt no dzīves. Tā kā cilvēks pēc nāves nespēj paņemt līdzi nedz savus īpašumus, nedz mantas, tad Pulcētājs secina, ka gūtais prieks varētu būt dzīvē gūstamais labums kā pieredze, pozitīva pieredze no ciešanu pilnās realitātes. Pie šī Pulcētājs gan piebilst, ka gudrs ir tas, kurš apzinās ciešanas un iespēju robežās priecājas, kas nozīmē, ka tas ir īsts prieks, bet muļķi neapzinās, cik pasaule ir ciešanu pilna, tāpēc viņu mūžīgā līksmošanās ir bezjēdzīga. Šeit parādās gan hēdonisms, gan Pulcētāja dzīves jēgas jautājums, ko viņš saista ar „dievišķo taisnību jeb teodiceju”¹⁹. Pulcētājs dzīves baudīšanu attaisno ar faktu, ka tā ir Dieva dāvana: „Un, ja cilvēks ēd, dzer un pieredz labu visos savos pūliņos, tad tā ir Dieva dāvana.”²⁰

Dievs Pulcētājam ir pasaules un cilvēka radītājs. Dievs ietekmē cilvēku dzīves, nosakot laiku, likteni, iespējas un nāvi.²¹ Tieši tāpēc, ka Dievs nosaka cilvēka laiku, likteni, iespējas un nāvi, Pulcētājs saka, ka ir jābīstas Dieva, ko muļķi nedara. Pulcētāja *carpe diem* motīvs nosaka, ka dzīve ir jābauda konkrētajā mirklī, jo Dievs devis šādu iespēju, un Dievs nav devis iespēju cilvēkam redzēt, kas būs nākotnē, tāpēc muļķis ir tas, kurš mēģina to noskaidrot. Dieva radītā pasaule ir cilvēkam neizdibināma, jo Dievs ir cilvēkam neaizsniedzams. Cilvēkam ir jāpieņem Dieva iedibinātās robežas, laiku priekiem un sērām, ko devis Dievs. Bet muļķis šo principu, kā pasaule iedibināta, nesaprot, tāpēc cieš pats no sava prāta trūkuma.

„Arī tas – tikai dvesma un vēja tvarsts”²² ir tēma, kas caurvij grāmatu (*hebel* dažādās semītu valodās nozīmē „tvaiks, vējiņš, dvesma, dvaša”)²³. Vecajā Derībā vārds *hebel* lietots 35 reizes un visbiežāk izsaka kādas parādības nenozīmīgumu un mātīgumu.²⁴ Pulcētājam ar *hebel* zūd saite starp cilvēka rīcību un rīcības rezultātu, tādējādi viss kļūst bezjēdzīgs. 20.gs. franču filozofs un rakstnieks Sartrs (*Sartre*) norāda, ka ar to Pulcētājs vēlēties pateikt, ka „lietas jāpieņem tādas, kādas tās ir”²⁵. Tieši *hebel* dēļ Pulcētājs meklē kādu paliekošu labumu cilvēka dzīvē, kas tai piešķirtu jēgu. Viņš secina, ka nodrošināta ir tikai nāve un konkrētais mirklis, kuru cilvēks dzīvo, tāpēc tas ir jābauda, līdz iestājas neizbēgamās dzīves beigas.

Gudrību kā tādu Vecās Derības senākajā gudrības literatūrā saprot kā mākslu tikt galā ar dzīves grūtībām un spēju saskatīt Dieva ceļu dzīves aizņemtībā. Pulcētājam gudrība var atturēt no laimes un dzīves baudīšanas, jo gudrais ļoti labi apzinās cilvēka ierobežotību un

¹⁹ Michael D. Coogan, *The Old Testament: A Historical and Literary Introduction to the Hebrew Scriptures* (Oxford, UK: Oxford University Press, 2006), 491.

²⁰ Pulc 3:13

²¹ Thomas Krüger, op.cit., 2.

²² Pulc 2:26

²³ Joels Veinbergs, op.cit., 115.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid., 151.

dzīves ciešanas, bet tieši tāpēc gudrais labāk par citiem spēj izbaudīt dzīvi mirklī un just patiesu prieku. Gudrība nozīmē pieņemt realitāti tādu, kāda tā ir – gan visu labo, gan visu slikto, kā Dievs to nolīcis.²⁶ Bet Pulcētājs brīdina necensties būt pārgudram, t.i., mēģināt pārkāpt Dieva noteiktās robežas (3:14), tādējādi gudrais ātri kļūst par muļķi. Pulcētājs atkārtoti atsaucas uz tradicionālo gudrību, lai apskatītu tradicionālās gudrības normas un vērtības.²⁷ Kā norāda Grīnšteins (*Greenstein*), Pulcētājam ikviens, kurš paļaujas uz tradicionālo gudrību, neizbēgami atklās, ka tās sakāmvārdi ir pretrunā viens ar otru, tādējādi gudrība nevar vadīt cilvēku cauri dzīvei, jo tā novedīs pie atšķirīgiem un pretējiem secinājumiem.²⁸ Pulcētājs atsaucas uz tradicionālo gudrību, lai norādītu, ka tās sakāmvārdi viņa pārmaiņu laikā vairs nestrādā, ņemot vērā, kā izmainījusies kultūra, politiskā un ekonomiskā situācija, kā arī sabiedrības uzskati.

Carpe diem motīvs pie Pulcētāja parādās nāves neizbēgamības priekšā. Nāve līdz ar to ir viena no dominējošajām tēmām (2:14-16; 3:2, 19-21; 4:2-3; 5:15-16; 6:3-6; 7:1-2, 4, 17, 26; 8:8; 9:2-12; 11:8; 12:5-6). Ar to parādās arī universalisms, jo Pulcētājs nāves tēmu sasaista ar kol-hā'ādām („visa cilvēce”). Burks (*Burkes*) Pulcētāja īpašo nāves interesi skaidro ar pēctrimdas paradigmām - trimdas laikā Izraēls zaudēja „savu spožumu”, grupas statuss bija neskaidrs, tāpēc katra indivīda liktenis kļuva aktuāls. Nāves realitāte un galējība lika jautāt par Dieva derību ar indivīdu. Burks (*Burkes*) norāda uz simbolisko nemirstību, kas parādās dažviet Bībelē – atmiņas un labā vārda saglabāšana, dzīvošana tālāk caur bērniem un cilvēkiem, kas atcerās.²⁹ Pulcētājs arī apskata šāda veida iespējamo dzīvi pēc nāves, tomēr secina, ka neviens no šiem simboliskajiem nemirstības veidiem nedarbojas. Pulcētājam, kurš dzīvoja nosacīti plaukstošos laikos, nāve reprezentēja to lielo trūkumu, kas aptver visas pārējās pasaules problēmas, tāpēc nāves priekšā lielākā daļa lietu zaudē savu jēgu, bet tajā pašā laikā nāve ir tas, kas cilvēkam liek meklēt jēgu. Visa cilvēce piedzīvos vienu galu, tāpēc Pulcētājs saka, ka ir jāizbauda dzīve, ko Dievs devi (3:13; 5:19) un tad jāmirst (7:2).

Tāpat - galvenās tēmas, kas vijas cauri visai Pulcētāja grāmatai ir: baudas, Dieva visvarenība, *carpe diem* motīvs, niecība (*hebel*), paliekošais labums jeb dzīves jēga, nāve. Dažādas baudas, kas ir ēšana, dzeršana, dziedāšana, priecāšanās un līksmošanās, ir iespējama labums, ko cilvēkam gūt no dzīves. Patiess prieks savukārt nāk no ciešanu pilnās realitātes apzināšanās, ko spēj gudrais, bet muļķis nevar, tāpēc muļķa līksmošanās ir bezjēdzīga. Ar šo Pulcētājs atklāj gan hēdonisma motīvus, gan dzīves jēgas meklējumus, ko

²⁶ Jan Christian Gertz, Angelika Berlejung, Konrad Schmid, Markus Witte, op.cit., 608.

²⁷ William P. Brown, *Ecclesiastes* (Louisville: John Knox Press, 2000), 12.

²⁸ Edward L. Greenstein, „Sages with a Sense of Humor: The Babylonian Dialogue between a Master and His Servant and the Book of Qohelet,” in: *Wisdom Literature In Mesopotamia And Israel*, ed. Richard J. Clifford (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2007), 64.

²⁹ *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*, op.cit., 127.

viņš saista ar teodiceju - Dievs cilvēkam nosaka laiku, likteni, iespējas un nāvi, tāpēc Pulcētājs saka, ka ir jābīstās Dievu. Cilvēkam ir jāpieņem Dieva iedibinātās robežas, laiku priekiem un sērām, ko devis Dievs. Tas Pulcētājam ir princips, pēc kura iekārtota pasaule, un tas ir jāsaprot, lai veiksmīgi dzīvotu. Pulcētājam ar *hebel* zūd saite starp cilvēka rīcību un rīcības rezultātu, tādējādi viss kļūst bezjēdzīgs. *Hebel*, tāpat kā nāves apzināšanās, liek meklēt paliekošu labumu, kas dzīvei piešķirtu jēgu. Gudrais pieņem realitāti, kāda tā ir – gan visu labo, gan visu slikto, tāpēc bīstas Dievu un apzinās, ka mirs, tāpēc spēj dzīvot mirklim. Viss pretējais gudrajam ir raksturīgs muļķim. Pie *carpe diem* motīva Pulcētājs nonāk, apzinoties nāves neizbēgamību un galējību - nāve ir tas, kā priekšā Pulcētājs apskata visus citus konceptus un kā priekšā rodas galvenie Pulcētāja secinājumi.

Pulcētājs dažādu pētnieku darbos tiek moderni saukts par nihilistu, pesimistu, eksistenciālistu, reālistu, kas tikai norāda uz to, cik sarežģīti ir kategorizēt grāmatas saturu. Skaidrs ir, ka Pulcētājs noteikti nav ateists, lai gan Pulcētāja aprakstītais muļķis gan tāds ir. Pulcētājs apskata universālus cilvēka dzīves aspektus teistiskā kontekstā. Dievība šeit vienmēr saukta par Dievu (nevis Jahvi). Grāmatas moto ir tiek pieteikts jau pašā darba sākumā un ik pa laikam atkārtojas: „Dvesma un pūsma, saka Pulcētājs, - viss ir dvesma!”³⁰ Var piekrist Foksa (*Fox*) kopsavilkumam par pētnieku vairākuma viedokli: „Pulcētājs ir pesimistisks un skeptisks. Viņš paziņo, ka cilvēku pūles ir niecība, bagātība ir triviāla, cilvēka dzīve nepastāvīga un patiesa gudrība ir neiespējama. Viņš uzbrūk atalgojuma un soda doktrīnai, kas ir bijusi līdzšinējā pārliecība. Pulcētājs atzīst gudrību par tās relatīvo praktisko vērtību, mudina būties Dievu un mēreni izbaudīt dzīvi.”³¹ Tas ir saturiskais un teoloģiskais konteksts, kurā tālāk Pulcētājs apskata dažādas tēmas, to skaitā arī muļķi.

1.4. Struktūra

Grāmatas ievads un nobeigums ir rakstīti 3. personā, sākumā identificējot autoru un beigās dodot grāmatas kopsavilkumu. Galvenais strīds Pulcētāja grāmatas strukturizēšanā ir par tās vienotību vai daudzveidību. Pētniecībā pastāv dažādas hipotēzes par grāmatas struktūras veidošanos. Veinbergs balstās Sokrāta dialektikā, tādējādi izdala piecas struktūrvienības: 1. Sākums, 2. Tēmas izvirzīšana un nospaušana, 3. Tradicionālo, vispārpieņemto priekšstatu un atzinumu kritisks izvērtējums, 4. Pārsvarā pozitīvu, īstenu patiesību apliecinājumi, 5. Sacerējuma noslēgums.³² Kūgans (*Coogan*) apgalvo, ka grāmata ir

³⁰ Pulc 12:8

³¹ Sean P. Kealy, *The Wisdom Books of the Bible: Proverbs, Job, Ecclesiastes, Ben Sira, Wisdom of Solomon* (Lewiston, New York: The Edwin Mellen Press, 2012), 167.

³² Joels Veinbergs, op.cit., 102., 103.

dažādu ideju apkopojums par dzīves jēgu.³³ Fokss, aplūkojot dažādus piedāvājumus par Pulcētāja grāmatas struktūru, secina, ka Pulcētāja grāmatā nav organizētas attīstības no sākuma līdz beigām, bet drīzāk Pulcētājs maldās domās visas grāmatas garumā.³⁴ Pāvests Gregorijs savā 4. Dialogu grāmatā apraksta, ka Pulcētāja autors neorganizētu cilvēku viedokļus pieņem par savējiem, lai tādā veidā tos izprastu un dotu par tiem atzinumus, izejot no savas pieredzes.³⁵ *T&T Handbook* autori ierosina Pulcētāja refleksijas sadalīt četrās daļās: 1) jautājumi, kas skar cilvēka dabu; 2) asociācijas, kas saistītas ar dabas un kultūras novērojumiem; 3) tradicionālās gudrības nolieguni; 4) pārsvarā negatīvi formulēti secinājumi par kādu no jautājumiem. Pulcētāja struktūru raksturo atslēgvārdi un atslēgformulas, kas ik pa laikam atkārtojas grāmatā: zināšanas (da'at), dvesma (hebel), gudrība (ħokmâ), sirds (lēb), liktenis (miqrēh), pūles (āmāl), prieks (šimħā). Nozīmīgākās atslēgformulas ir: 'es sacīju savā sirdī' ('āmartī/dibbartī bēlibbī), 'viss ir dvesma' (hakkol hebel), 'es sapratu' (yāda'tī), 'es redzēju' (ra'itī), 'vēja tvarsts' (rē'ūt rūāħ), 'zem saules' (taħat haššemeš).³⁶

Tālāk darba 3. nodaļā tiek izmantota *T&T Handbook* sastādītāju piedāvātā struktūra, kas papildināta ar Šorsa (*Schoors*) piedāvāto tematisko iedalījumu, kas atklāsies darba 3. nodaļā. Pamatā visloģiskākais šķiet Pāvesta Gregorija arguments, gan ņemot vērā grāmatas autoru, nosaukumu, gan laikmetu, kura dažādo ideju mijiedarbību Pulcētājs nosacīti sakārto tematiskā struktūrā. Bet pirms konkrēto rakstu vietu apskata, 2. nodaļā tiks apskatīts tradicionālās gudrības „muļķa” redzējums, kā arī termini, kas tiek lietoti, gan iepriekš Vecajā Derībā, lai apzīmētu „muļķi”, gan Pulcētāja grāmatā.

³³ Michael D. Coogan, op.cit., 490.

³⁴ Michael V. Fox, *Qohelet And His Contradictions* (Sheffield: The Almond Press, 1989), 157.

³⁵ Sean P. Kealy, op.cit., 151.

³⁶ Jan Christian Gertz, Angelika Berlejung, Konrad Schmid, Markus Witte, op.cit., 607.

2. „MUĻĶIS” VECAJĀ DERĪBĀ GUDRĪBAS TRADĪCIJAS KONTEKSTĀ

Šajā nodaļā tiek apskatīti dažādie termini, kas Vecajā Derībā ir izmantoti „muļķa” apzīmēšanai, kā arī Vecās Derības gudrības tradīcijas konteksts, kurā par tiem tiek runāts.

Saskaņā ar *T&T Handbook* sastādītāju teikto, Vecās Derības gudrības teoloģijai ir četras šķautnes: 1) gudrības mērķis ir būties Dievu - to raksturo taisnīgums un žēlsirdība, kā arī uzvedība, kas ir atbilstoša attiecīgajai sabiedrībai; 2) gudrība ir starpniece Dieva atklāsmei, kas aicina cilvēku uz veiksmīgu dzīvi, ja to meklē; 3) gudrības saistība ar Toru – patiesi gudrs cilvēks dzīvo saskaņā ar Toras likumiem; 4) gudrā identificēšana ar taisnīgo un muļķa identificēšana ar ļaundari/bezdievi.³⁷ Šie ir galvenie tradicionālās gudrības principi, kuru pretstats ir muļķība (muļķis ir tas, kurš nerīkojas pēc šiem principiem).

Sakāmvārdu grāmata visspilgtāk pārstāv Vecās Derības gudrības tradīciju. Termins *hokmā*, gudrība, pirmkārt, apzīmē amata prasmi, otrkārt, vispārīgāk tas apzīmē veidu, kā cilvēks dzīvo. Gudrība sola gan indivīdiem, gan sabiedrībai veiksmi ikvienā dzīves aspektā, un tā paredz, ka pasaulē darbojas rīcības – seku princips. Tātad tie, kas ignorē tradīciju, nebaidās un neklausā Dievu, ir netaisnīgi un ir muļķi, jo viņiem trūkst gudrības veiksmīgai dzīvei.

Izvēle starp gudrību un muļķību ir noteicošā dzīvē, it īpaši jauniem cilvēkiem – tā ir izvēle starp dzīvību un nāvi, kas sasauca ar derības izvēlēm, kas tika piedāvātas Izraēlam 5. Mozus 30:15.³⁸ Sakāmvārdu 1. – 9. nodaļas runā par gudrību, kur gan tiešā, gan netiešā veidā tiek aprakstīts muļķis, kas ir antonīms gudrajam (Sak 1:10-19). Gan gudrība (Sak 9:1-6), gan muļķība (Sak 9:13-18) Sakāmvārdos tiek attēlota kā sieviete. Kamēr gudrība ir atklāta un godīga, tikmēr muļķība skaļi runā, ir nerūpīga, nezinoša.³⁹ Šāds sievietes tēls parādās arī pie Pulcētāja (Pulc 7:26-28). Bailes no Dieva ir gudrības pamats (Sak 1:7; 9:10), bet šo baiļu trūkums raksturo muļķi (Sak 1:22, 29). Muļķis ir netaisnais jeb grēcinieks (Sak 10:21, 23; 13:19). Tā kā Sakāmvārdos lielu lomu ieņem rīcības – seku princips, kas nosaka, ka taisnīgajiem būs bagātība un veiksmē, tad muļķus attiecīgi gaida iznīcība (Sak 11:31; 24:19).

Psalmu grāmata drīzāk izrāda marginālu interesi par muļķi (Ps 14:1; 38:5; 39:8; 49:10; 53:1; 69:5; 74:18, 22; 85:8; 92:6; 94:8; 107:17), taču jāatzīmē, ka Psalmos uz viņu skatās no nedaudz cita skatpunkta. Psalmos var atrast arī tuvāko atsauci uz ateismu visā Vecajā Derībā

³⁷ Jan Christian Gertz, Angelika Berlejung, Konrad Schmid, Markus Witte, op.cit., 573.

³⁸ *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*, op.cit., 225- 226.

³⁹ *Ibid.*, 224.

- grēks, kas ir pilnīga Dieva ignorēšana, kas raksturo muļķi (Ps 14:1; 52:1).⁴⁰ Psalmos tiek apzināta vienmēr klātesošā muļķība un tās draudi Dieva tautai (Ps 38:5; 69:5; 85:8; 107:17). Atsevišķos psalmos ir redzama arī žēlošanās par likteni, kas nāk pār gudrajiem un muļķiem (Ps 49:10).

Pulcētājs bija pazīstams ar šo agrāko tradīciju, tāpēc piedāvā savu ceļu - Pulcētājam tikai paklausība Dievam var izglābt no neizbēgamajām ciešanām, kas jāpiedzīvo neparedzamajā dzīvē. Tikai paklausība, nevis gudrība, var pasargāt cilvēku no netaisnības un haosa. Paklausība nosaka, kāds ir cilvēks ir, un veido cilvēku par to, kas viņš ir (Pulc 12:13).⁴¹

2.1. Termini, kas apzīmē „muļķi” Vecajā Derībā

Ebreju vārdi *'ewīl*, *kēsīl*, *sākāl* un *nābāl* tiek tradicionāli Vecajā Derībā ir izmantoti, lai apzīmētu muļķi. Tuvi termini ‘muļķim’ ir: *petī* „vienkāršs, viegli pakļaujams”, *ḥāsar-lēb* „neprātīgs”, *ba'ar* „bez jēgas, bez izpratnes” un *lēš* „zākātājs, izsmējējs”, *lhh* „uzvesties kā ārprātīgam”, *šg'* „traks”, *tpl* „runāt bezjēdzīgi, uzvesties muļķīgi”. Turpinājumā seko plašāks šo terminu apskats.

לְעוּל (ewīl) – „sarecēt, biezs”, tādējādi nozīmē „grūtgalvis” vai „muļķis”. Vārds parādās 26 reizes Vecajā Derībā - 4 reizes pie praviešiem, 2 reizes Ījaba grāmatā, 1 reizi Psalmos un 19 reizes Sakāmvārdos, no kurām tikai vienreiz (Sak 29:9) lietots ar nozīmi „muļķīgs”, bet pārējās vietās tas tiek tulkots kā „muļķis”. Forma *'iwwelet*, „muļķība” parādās 25 reizes Vecajā Derībā (2 reizes Psalmos un 23 reizes Sakāmvārdos). Šī sakne saistās ar muļķa uzvedību, kas ir pretēja gudrā uzvedībai. Tā tiek lietota saistībā ar *ḥaṭṭā't*, grēks, kas nozīmē, ka tie, kas nezina Dieva ceļu, uzvedas muļķīgi – muļķi ir grēcinieki. Donalds (*Donald*) uzskata, ka *'ewīl* ir vairāk kā *petī*, „vienkāršs”, kamēr *kesīl* ir kā *lēš*, kas mēdz ironiski izsmiet. Tomēr jābilst, ka arī *'ewīl* ar *lēš* ir kopīgas iezīmes – abi izsmej (Sak 14:9; 29:9) un ir aroganti (Sak 1:7; 12:15), kā arī nelabojami (Sak 27:22). Lietvārds *'ewīl* ir antonīms *ḥākām*, gudrais (Sak 10:8, 14; 11:29; 12:15; 14:3; 17:28; 29:9). *'ewīl* tiek lietots arī kā antonīms *'arūm*, „apdomīgs” - tādā gadījumā tas apzīmē muļķa karstgalvību (Sak 12:16) un neprasmī disciplinēšanas jautājumos (15:5).⁴² Sakāmvārdos šis vārds ir ar gandrīz identisku nozīmi kā *kesīl*, muļķis, muļķīgs. Tie abi apzīmē vienas un tās pašas morālās nepilnības. Muļķis neievēro disciplīnu un rājienu (Sak 15:5), viņam ir sliktas runas manieres (Sak 10:8, 10; 17:28; 27:3), viņiem nav paškontroles un ir viegli nokaitināmi (Sak 12:16; 20:3), muļķi ir

⁴⁰ *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*, op.cit., 225.

⁴¹ Carolyn J. Sharp, *Irony And Meaning In The Hebrew Bible*, ed. Herbert Marks (Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2009), 218 - 219.

⁴² *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 1, ed. Willem A. VanGemeren (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1997), 306- 307.

morāli nekaunīgi, nepakļāvīgi un nelabojami (Sak 12:15; 27:22), viņi nespēj pārvaldīt savas finanses un īpašumus (Sak 11:29) un tiek sodīti par savu muļķību (Sak 10:14; 14:3).

Vārds *'iwwelet*, „muļķība”, ir pretstats *da'at* „zināšanas” (Sak 12:23; 13:16; 14:18; 15:2, 14), *ħokmā* „gudrība” (Sak 14:1, 8), *tebûnā* „sapratne” (Sak 15:21) un *šēkel* „apdomība” (Sak 16:22). *'iwwelet* ir iezīme bezjēdzībai un, ja cilvēks atbild, pirms klausās, tad tā ir viņa *'iwwelet* un kauns (Sak 18:13).⁴³ Tātad muļķis ir neizglītots, bez izpratnes un ir neapdomīgs nejēga.

Makeins (*McKane*) komentē, ka gudrība izpaužas praktiski - tāda gudrība ir ārpus muļķa uztveres spējām, jo muļķim nav disciplīnas, kas nepieciešamas izglītības iegūšanai, kā arī nav pietiekami nobriedis raksturs un spēja pašam spriest, tāpēc muļķis paļaujas uz sabiedrības vairākuma viedokli. Citos Vecās Derības tekstos muļķi (*'ewil*) ir cilvēki, kas nezina Dievu (Jer 4:22), viņiem nav garīgas un ētiskas izpratnes. Zah 11:15 gans ir muļķis tāpēc, ka apspiež citus cilvēkus, bet psalmos (38:3-5; 69:5) *'ewil* un *'iwwelet* apzīmē morālu nepilnību.⁴⁴

נבל (*nbl*) – „izturēties nicinoši”, lietvārds – „muļķis, muļķība”. Sakāmvārdos *nābāl* ir sinonīms *kesil*, muļķis (Sak 17:21). Vecajā Derībā *nbl* biežāk tomēr apzīmē cilvēka morālās nepilnības vai reliģiskās darbības. *nābāl*, kad tiek lietots par tautu, apzīmē cilvēkus, kas nepazīst Dievu vai neciena Viņu. *nābāl*, kad tiek lietots par indivīdu, apzīmē ateistu, bezdievi, kas noliedz Dieva eksistenci (Ps 53:2). *nābāl* izsmej tos, kas uzticas Dievam (Ps 39:9). Praviēši, kas pravieto paši pēc sava prāta, ir muļķi (Ec 13:3). Tikai muļķis kļūst bagāts netaisnīgā ceļā (Jer 17:11).⁴⁵ *nābāl* paļaujas tikai uz saviem spēkiem un atsakās apzināties, ka patiesās zināšanas nāk no Dieva.⁴⁶

בער (*b'r*) – „būt muļķim, muļķis, muļķīgs”. *ba'ar* apzīmē cilvēku, kam nav racionalitātes, kas cilvēku atšķir no dzīvnieka (Ps 73:22). Vārds Vecajā Derībā parādās piecas reizes Sakāmvārdos un Psalmos. Visbiežāk tas tiek tulkots kā „neģēlis, necilvēks, nežēlīgais, lops”, bet tas nozīmē arī to pašu, ko *kesil* „muļķis” un ir antonīms *ħākām* „gudrs”. *ba'ar* trūkst inteligences un gudrības, līdz ar to arī zināšanas par Dievu (Sak 30:2-3). *ba'ar* ir antonīms tam, kurš mīl disciplīnu un zināšanas (Sak 12:1).⁴⁷ Šāda cilvēka uzvedība nešķiet pilnībā cilvēcīga (Ps 73:22; Sak 30:2), viņa prāts ir ieslēgts ciniskā domāšanā un neļaujas nekādiem labojumiem (Ps 1:1; Sak 1:22; 3:34; 9:7, 8, 12; 13:1; 14:6; 15:12; 21:24). Tātad šis termins norāda tieši uz muļķa necilvēcību, zināšanu, inteligences un disciplīnas trūkumu.

⁴³ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 1, op.cit., 308.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 3, ed. Willem A. VanGemeren (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1997), 11 - 12.

⁴⁶ *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*, op.cit., 223 - 224.

⁴⁷ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 1, op.cit., 690- 691.

להל (*lhh*) – „uzvesties kā ārprātīgam”. Lietots tikai vienu reizi Vecajā Derībā (Sak 26:18), kur tas apraksta ārprātīgu cilvēku, kurš piekrāpj savu kaimiņu, un tad saka, ka tikai pajokoja. Tas ir cilvēks, kas tēlo muļķi vai uzvedas kā muļķis. Šāds cilvēks sapinas savā muļķībā.⁴⁸ Tas norāda uz prāta trūkumu, kas noved pie nesavaldīgas uzvedības, kas raksturīga muļķiem.

פתח (*pth*) – „būt nepieriedzējšam, naivam, būt pataisītam par muļķi, būt uzpērkamam”. Visbiežāk *pth* ir ar nozīmi „pavedināt, maldināt” (2. Moz 22:15; Soģ 14:15; 16:5; 2 Sam 3:25; Sak 1:10; 16:29; 24:28; Hoz 2:16) vai arī „būt pavedinātam, maldinātam” (Īj 31:9; Jer 20:7, 10). Galvenā nozīme ir „atvērtība”, prāta atvērtība dažādām ārējām ietekmēm. Tam ir paralēles ar *'ēn lēb*, „bez jēgas, bez prāta” (Hoz 7:11), *ḥasar lēb*, „tāds, kam nav izpratnes” (Sak 7:7; 9:4, 16) vai *'ewīl*, „muļķis” (Īj 5:2; Sak 14:18). Psalmos tas attiecas uz cilvēku, kam trūkst gudrības, bet cilvēks var kļūt gudrs, mācoties baušļus (Ps 19:8; 119:130). Sakāmvārdos *petī* ir cilvēks, kam trūkst apdoma (Sak 14:15, 18; 22:3; 27:12), gudrības (Sak 21:11), spriestspējas (Sak 9:6). *petī*, atšķirībā no cietiem „muļķa” apzīmējumiem, vienmēr tiek lietots neitrāli, bez negatīvas nokrāsas.⁴⁹ Principā *petī* ir nezinošs, ar vienkāršu prātu, bet ir vienmēr gatavs mācīties („vientiesis”), jo *petī* trūkst pieredzes, lai veiktu morālas izvēles, viņš ir gatavs ticēt jebkam (Sak 14:15). Sakāmvārdos tas ir lietots, lai norādītu uz cilvēkiem, kurus viegli novest neceļos. Ja muļķi - jaunu cilvēku atstāj nemācītu, tad viņa iekšējā samaitātība dabiski liks viņam rīkoties muļķīgi (Sak 1:4; 8:5; 14:18; 21:11). Šis termins galvenokārt norāda uz muļķa paša spriestspējas trūkumu, kā rezultātā muļķi var viegli maldināt, uzpirkt, šāds muļķis ir gatavs ticēt jebkam, taču *petī* ir labojams, iemācāms.

שגע (*šg*) – „traks, uzvesties kā ārprātīgam, ārprāts, trakums”. Tas tiek lietots kopā ar „apjukums, apmulsums” un „aklums” (5. Moz 28:28; Zah 12:4). Ar to tiek apzīmēts nenormāls prāts; tāds, kas ir novirzījies no normas, nevesels, traks. Darbības vārds tiek lietots ar nozīmi „uzvesties kā ārprātīgam”, kas ir līdzīgi kā *hll*. Tas apzīmē cilvēkus, kas nespēj tikt galā ar Dieva sūtītām katastrofām, pārbaudījumiem, tāpēc zaudē prātu (5. Moz 28:34). Citreiz pravieši tika saukti par ārprātīgiem, jo tie uzvedās neparasti gara ietekmē (2 Ķēn 9:11; Jer 29:26; Hoz 9:7).⁵⁰ Šis termins raksturo muļķi, kas neievēro sabiedrībā noteiktās normas, tāpēc tiek uzskatīts, ka viņš uzvedas kā traks, ārprātīgs, nenormāls.

תפל (*tpl*) – „runāt bezjēdzīgi, uzvesties muļķīgi”. Daudzi šo tulko kā „muļķis”, ņemot vērā vārda saistību ar *šāw*, maldināšana. Lielākā daļa pētnieku pieņem nozīmi, kas atklājas

⁴⁸ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 2, ed. Willem A. VanGemeren (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1997), 761.

⁴⁹ *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*, op.cit., 224.

⁵⁰ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 4, ed. Willem A. VanGemeren (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1997), 46.

Ec 13:10-11, 14-15; 22:28, kur šis vārds tiek izmantots, lai aprakstītu maldinošos viltus praviešu vārdus, kas Dieva tautu ir ievēduši maldos. Jer 23:13 *tiplā* ir lietots, lai aprakstītu muļķību starp Samarijas praviešiem, kas pravieta Baāla vārdā.⁵¹ Tātad šeit atklājas muļķa maldinošā daba - muļķi ir viegli maldināt, muļķis runā bezjēdzīgi, jo runā maldinoši.

Kopumā tradicionāli lietotie termini, kas raksturo muļķi, apzīmē grūtgalvi, tādu cilvēku, kas uzvedas tieši pretēji gudrajam, nezina Dieva ceļus un necenšas tos izzināt, ir neapdomīgs un tāpēc par daudz bezjēdzīgi runā, viņam nepiemīt izpratnes par lietu kārtību, viņš ir neizglītots, nezinošs, viņam trūkst disciplīnas, kas nepieciešama izglītības iegūšanai, viņam ir nenobriedis raksturs, nav savas spriestspējas, tāpēc muļķis ir tas, kurš pakļaujas sabiedrības vairākuma viedoklim. *Nbl* norāda uz muļķi kā cilvēku, kas neievēro sociālās normas, neievēro attiecīgās sabiedrības likumus, ir ateists, tāpēc rīkojas pēc sava prāta. *Ba'ar* norāda, ka muļķis ir irracionāls, *lhh* – ārprātīgs, nelieto savu prātu, tāpat arī *šg'*, kas vēl norāda uz muļķa aklumu pret dzīves realitāti, *tpl* apzīmē muļķi, kas maldina citus ar savu muļķīgo runāšanu. Tie visi apzīmē cilvēku, kas ir nelabojams un nespēj kļūt gudrs. Vienīgais petī nav ar tik negatīvu nokrāsu, apzīmējot viegli ietekmējamu/apmanāmu cilvēku, kas ir bez savas spriestspējas, bet ir labojams un spēj mācīties, ja vien pats to vēlas.

Pulcētājs muļķi attēlo kā dzīves realitāti, ar ko ir jārēķinās, iespējams, ka tās ir sekas krituša cilvēka stāvoklim (7:13).⁵² Muļķis Pulcētāja grāmatā pārsvarā tiek dēvēts par *kēsīl* un *sākāl*. Tāpat Pulcētājs lieto *siklūt* „muļķība” (1:17; 2:3, 12, 13, 19; 7:17, 25; 10:1, 3, 6, 13, 14). Tāds muļķis ir cieši saistīts ar *hōlēlot* „ārprātīgs, maldīgs” (Pulc 1:17; 2:12; 7:25; 9:3); paralēlismos parādās arī *rš'* „negants, grēcīgs, samaitāts”.

כסו (*skl*) – šis vārds ir atvasināts no *sākal* „nebūt viedam”.⁵³ Kamēr *sākāl* ir pretējs *hākām* „vieds” (2:19; 10:2-3; 7:16-17), tikmēr *siklut* ir pretējs *hokma* „gudrība” (1:17; 2:3, 12, 13; 7:25; 10:1; 10:13). *Siklut* ir tuvs *hōlēlot* „ārprāts”, tie regulāri parādās kā vārdu pāris (1:17; 2:12; 7:25; 10:13). 7:17, 25 *sākāl* un *siklut* nozīmes kļūst tuvas *reša'* „samaitātība”.⁵⁴ Darbības vārds parasti norāda uz morāles vai garīguma trūkumu, kad cilvēks pakļaujas bailēm un rīkojas pārsteidzīgi, nevis rīkojas gudri un ar pārliecību, kas balstīta Dievā. Ar *sākāl* Pulcētāja grāmata pasvītro garīgo un īpaši morālo nepilnību, kas demonstrē to, ka cilvēks ir muļķis. Muļķis ir cilvēks ar izkropļotām vērtībām.⁵⁵ Rīkoties muļķīgi nozīmē dzīvot, paļaujoties uz sevi un tikai saviem resursiem, nevis paļaujoties uz Dievu, tāpēc muļķis ir bez izpratnes par pasaules kārtību. Pulcētājā *sākāl* nespēj noslēpt savu nepietiekamību/

⁵¹ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 4, op.cit., 323.

⁵² *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*, op.cit., 225.

⁵³ *Theological Wordbook Of The Old Testament*, Vol. II, ed. R. Laird Harris (Chicago: The Moody Bible Institute, 1980), 624.

⁵⁴ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 3, op.cit., 255.

⁵⁵ *Theological Wordbook Of The Old Testament*, Vol. II, op.cit., 624.

neatbilstību, tāpēc vienmēr atklāj citiem, ka ir muļķis (10:3). Viņš uzvedas kā ārprātīgais, jo nesaprot sabiedrības normas, pēc kurām gudri cilvēki vadās.

כסל (*ksl*) – *kesil* ir tas, kuram trūkst zināšanu un gudrības (Pulc., 5:1 [4:17]; 10:15); noteikti uzskatāms par biežāk lietoto terminu Vecajā Derībā, ar ko apzīmē muļķi. Tā sinonīms nereti ir *baar* „muļķis”. Sakāmvārdos, lai nosauktu muļķi, tiek lietots vārds *iwwelet*, savukārt Pulcētājs dod priekšroku *siklut*.⁵⁶ *kesil* apzīmē mentāli neapskaidrotu cilvēku, nekaunīgu, morāli nepilnīgu vai grēcīgu cilvēku. Tādiem cilvēkiem jāiet uz dievnamu, lai klausītos, nevis nestu upurus, jo viņi nezina, ka dara ļaunu (Pulc 4:17). Dieva klātbūtnē viņiem nevajadzētu neapdomīgi runāt, labāk pateikt maz, bet apdomīgi.⁵⁷ Muļķis ir aicināts mācīties, bet viņu neinteresē zināšanas un gudrība. Gudrības trūkuma dēļ muļķim viņa darbs ir veltas pūles (10:15), viņš ir nelabojams un vienmēr atkārti savas kļūdas (10:2). Viņš ir ļoti runātīgs un viņam patīk izteikt savas muļķīgās domas, viedokļus. Viņa neprasmē runāt ved viņu nepatikšanās un iznīcina viņu (10:12). Muļķis ir nesavaldīgs, it īpaši dusmās (7:9). Viņš uzticas pats savai zināšanai un ir pārāk lepns, lai uzklausītu brīdinājumus (4:13). Viņš ir slinks (4:5) un prāta trūkuma dēļ neprot vadīt veiksmīgu biznesu vai sasniegt jebkāda veida mērķus.

הלל (*hll*) – „dulns, apjucis, maldīgs, padarīt kādu par muļķi, muļķīgs, izlikties trakam, ārprātīgam, uzvesties kā trakam”. *hll* lietots, lai aprakstītu kādu, kam nepiemīt inteliģence, nav attīstīts intelekts. Lietvārds *hólélôt* un *hólélút* parādās tikai pie Pulcētāja. Dulns, neldzīgs apzīmē bezjēdzīgas darbības, neefektīvu rīcību, nesavaldīgu un bezprincipiālu uzvedību, kas izriet no pārliecības, ka dzīve ir bezjēdzīga un pasaulē nepastāv morālās normas, pēc kurām būtu jāvadās. Pulcētāja grāmatā *hólélôt* nozīme ir ļoti tuva *siklút* „muļķīgs”, un pretēja *hokmá*, „gudrība”⁵⁸ Tā kā gudrību dod Devs, tad, neskatoties uz *hebel*, ir jācenšas kļūt gudrākam, tāpēc tie, kas to nedara, ir muļķi. Pēc tradicionālā uzskata jēgu dzīvei piešķir Dievs, tāpēc jēdzīgi nodzīvota dzīve ir dzīve saskaņā ar Dieva baušļiem. Tadējādi šo labāk tulkot kā „nejēga”. Šis termins norāda tieši uz muļķa inteliģences trūkumu, tādejādi muļķim trūkst morāles un viņa darbības ir bezjēdzīgas un neefektīvas.

רשע (*rš'*) – „negants, ar ļauniem nodomiem un netaisns pret Dievu vai personām”. Apzīmē negatīvu uzvedību, ļaunas domas, vārdus un darbus, kas ir pretrunā ar Dievu un naidīgi apkārtējai sabiedrībai.⁵⁹ Šis termins vairāk iezīmē cilvēka samaitātību, grēcīgumu, tāpēc šo labāk tulkot kā „samaitātais”.

⁵⁶ *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 2, op.cit., 679.

⁵⁷ *Ibid.*, 679 - 680.

⁵⁸ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 1, op.cit., 1039- 1040.

⁵⁹ *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Vol. 3, op.cit., 1201.

Pulcētāja izmantotais termins *skl* galvenokārt apzīmē muļķi, kas nebaidās Dieva un paļaujas tikai uz sevi, saviem resursiem, ir ar izkropļotām vērtībām, ir nepietiekams un neatbilstošs sabiedrībai. *ksl* norāda tieši uz zināšanu trūkumu, mentālo nepilnību, kas nozīmē, ka muļķis ir neapdomīgs runā un savās darbībās, slinks, nesavaldīgs, lepns neveiksminieks. Termini *hll* un *rš* tiek lietoti pārī ar iepriekšminētajiem „muļķa” apzīmējumiem, tādējādi papildus raksturojot, kāds ir muļķis. *hll* norāda uz muļķa inteliģences trūkumu, tādējādi muļķim trūkst morāles un viņa darbības ir bezjēdzīgas un neefektīvas, viņa ārprāts izpaužas nepaklausībai sabiedrības normām un Dievam. *rš* norāda uz muļķa samaitātību, grēcību.

Šajā nodaļā tika apskatīti dažādie lietotie termini „muļķa” apzīmēšanai Vecajā Derībā un tieši Pulcētāja grāmatā. Nākamajā nodaļā tiks apskatītas konkrētas Rakstu vietas Pulcētāja grāmatā, kur parādās šeit norādītie termini, lai parādītu plašāku kontekstu katram no izmantotajiem terminiem.

3. PANTI PAR „MUĻĶI” PULCĒTĀJA GRĀMATĀ

Kopumā „muļķis” parādās 30 Rakstu vietās Pulcētāja grāmatā. Šajā nodaļā visi 30 panti tiek aplūkoti ar iepriekš iezīmētu tematisko kontekstu perikopēm, kurās atrodas attiecīgie panti. Perikopju iedalījumā ir sekots Šorsa (*Schoors*) grāmatas *Ecclesiastes: Historical Commentary On The Old Testament* izveidotajam tematiskajam iedalījumam.

1:12-2:26 Šajā sadaļā Pulcētājs apskata dažādus jautājumus, kas skar cilvēka dabu, iedomājoties sevi valdnieka Sālamana vietā, uz ko norāda pašā grāmatas sākumā. 1:16-18 un 2:12-17 viņš cenšas uzkrāt gudrību un to pārbaudīt; to viņš mēģina izdarīt ar baudu palīdzību (2:1-11); tālāk tiek reflektēts par pūliņu jēgu, kas viņam devuši bagātības (2:18-23). Visi Pulcētāja meklējumi un izzināšanas mēģinājumi viņu atkal un atkal noved pie secinājuma, ka viss ir tikai dvesma un vēja tvarsts. Tas it īpaši parādās pie Pulcētāja meklējumiem pēc kādas pasaules kārtības, ko varētu sniegt gudrība. Tomēr jebkurā gadījumā gudrajam un muļķim ir viens liktenis - nāve (2:14-16). Ņemot šo vērā, Pulcētājs kritizē tradicionālo gudrību, kas saka, ka taisnīgo jeb gudro cilvēku gaida citādāks liktenis nekā grēcinieku (Sak 10:7). Pulcētājam nav atbildes uz to, ko cilvēkam vajadzētu darīt savā dzīvē un kā uzvesties. Vienīgais Pulcētāja ieteikums ir izbaudīt visu labo, ko sniedz dzīve, jo arī tas ir daļa no Dieva plāna (2:24-25). Šorss norāda, ka tas parāda, ka Pulcētājs prieku un priecāšanos neredz kā laimi, bet gan kā baudu.⁶⁰ Baudīt dzīvi ir viens no tās labumiem, bet tai vajag zināt mēru, bet šāda mēra izjūtas nav muļķim.

1:17 Un es ar sirdi nodevos izzināt gudrību un izzināt dulnumu un muļķību

(תוֹכְחָהּ wə-sīk-lūt). Es sapratu, ka tas arī ir vēja tvarsts.

Šeit tiek norādīts, ka gudrības un muļķības izzināšana ir „vēja tvarsts” jeb absurds, tāpat izzināt gudrību un muļķību nav nekāds ieguvums.⁶¹ Šāds apgalvojums varētu būt patiess, ņemot vērā Pulcētāja tālākos secinājumus par gudrības relatīvo pārākumu par muļķību, jo tās abas Pulcētājs apskata nāves fakta priekšā, tādējādi tās abas izzudīs līdz ar cilvēku, tāpēc Pulcētājs nslēdz šo pantu ar *hebel* motīvu. Pulcētājs centies izdibināt to pāri stāvošo gudrību, universa noslēpumu, bet visi viņa pūliņi ir beigušies ar vilšanos. Tas norāda uz cilvēka bezspēcību, Dieva varenību un gudrības robežām, kas nosaka, cik ierobežoti cilvēka zināšanas spēj sniegties.

Vairāki pētnieki pantu skaidro, ka Pulcētājs ir domājis izzināt gudrību caur tās pretstatu – muļķību (piemēram, Bārtons (*Barton*), Podešārs (*Podechard*), Tur-Sinajs (*Tur-Sinai*),

⁶⁰ Antoon Schoors, op.cit., 99.

⁶¹ Michael V. Fox, op.cit., 177.

Krenšovs (*Crenshaw*). Līdzīgi arī Alderss (*Aalders*) norāda, ka Pulcētājs vēlējas iegūt vispārēju zināšanu, ko iezīmē pretpoli, lai gan arī cita veida zināšanas netiek izslēgtas.⁶² Pulcētājs vēlējas zināt gan gudrību, gan dulnumu, lai pietuvotos tai univerālajai gudrībai, kas ir Dieva gudrība, taču vēlāk tiek secināts, ka to nevar iegūt Dieva neaizsniedzamības un cilvēka ierobežotības dēļ.

Gudrības kombinācija ar הוֹלָלוֹת וְשִׁכְלֹת (*hōlalôt wešikelût*, „negantums un muļķība”) atkal parādās 2:12, kur gudrība tiek salīdzināta ar muļķību, lai redzētu to atšķirību (2:12-17). Gorsens (*Gorssen*) secina, ka dulnums un muļķība liek uzvesties neapdomīgi/nepiesardzīgi, bet gudrība tieši pretēji – apdomīgi un piesardzīgi.⁶³ *hll* lietojums kopā ar *skl* šeit norāda tieši uz muļķa neizglītotību, nezināšanu, nejēdzību, kas ir pilnīgā pretstatā gudrajam.

Vārds שִׁכְלוֹת (*šōkelût*, „muļķīgs”) ir rakstīts ar *šin*, bet citviet pie Pulcētāja (2:2, 12, 13; 7:25; 10:1, 13) parādās forma סכלות (*sklwt*) no saknes סכל (*skl*). Ebreju saknei שכל (*skl*) patiesībā ir pretēja nozīme „būt apdomīgam, piesardzīgam” un lietvārds שִׁכְלוֹ (*šēkel*) apzīmē izpratni un saprašanu. Mazinji (*Mazzinghi*) skaidro, ka šāda šī vārda lietošana liecina par to, ka bieži nav nemaz lielas starpības starp gudrību un muļķību.⁶⁴ Pulcētājs gan nonāk pie domas, ka gudrībai nav nekāda objektīva pārākuma pār muļķību, tomēr ir relatīvs pārākums, ko Pulcētājs cenšas saglabāt.

2:1-11 Var piekrist Šorsam, kurš norāda, ka visu perikopi var attiecināt uz muļķi, lai gan tas nav acīmredzams.⁶⁵ 2:1-11 ir refleksija par baudām, tāpēc šo perikopi var uzskatīt par muļķu darbības aprakstu, jo nodošanās baudām ir muļķiem raksturīga izturēšanās. Šeit Pulcētājs pievēršas baudu izmeklēšanai, kas noved pie secinājuma, ka, lai gan tās nes prieku, tās irniecīgas. Tāpat Pulcētājs secina, ka pasauli pilnībā nav iespējams izzināt, tāpēc gudrība nesniedz pilnīgu apmierinājumu. Beigās Pulcētājs secina, ka visi viņa pūliņi un sasniegumi nav paliekoši. Tādējādi „no lepnuma par saviem panākumiem Pulcētājs nonāk pie savas nāves apzināšanās, kuras priekšā visi viņa pūliņi zaudē jēgu. Tādēļ Pulcētājs jautā, ko cilvēks iegūst no saviem pūliņiem, uz ko atbild, ka nekas nav iegūstams zem saules. Šīs dzīves baudas un labumi ir kā mirāža, kas izskatījās patiesa, laba, bet patiesībā tā ir bijusi tikai vēja ķeršana.”⁶⁶

2:3 Es meklējos savā sirdī un nodevu vīnam miesu, bet gudrība vadīja manu sirdi un ļāva man savaldīt muļķību (בִּשְׁכָלֹתָ בִּי bə-sik-lūt), līdz es sapratu, ko cilvēkbērniem vislabāk darīt zem debess viņu mūža dienās.

⁶² Antoon Schoors, op.cit., 130.

⁶³ Ibid. Var arī būt, ka gudrība nozīmē zināšanas un muļķība nozīmē izglītības trūkumu.

⁶⁴ Ibid., 132.

⁶⁵ Ibid., 101.

⁶⁶ William P. Brown, op.cit., 33.

Iepriekšējā pantā baudas tiek raksturotas kā muļķība, par ko šeit turpinās doma, ka, tā kā tiek domāts ar sirdi, tad gudrība vadīja sirdi un gudrība ļāva savaldīt muļķību, lai muļķība nevaldītu sirdi jeb neļautu nodoties baudām.⁶⁷ Šeit, balstoties uz 2:2, ir jāatrod kompromiss, kas nozīmē, ka baudas un gudrība var tikt apvienotas tā, ka arī muļķībai tajā ir sava vieta. Ar to mērķis ir atklāt, ko „labu” cilvēki spēj atklāt priekš sevis no savas dzīves un savām rīcībām, t.i., parādās dzīves jēgas meklējumi. Atšķirība ir tajā, ka šis „labais” (tas, kā cilvēkiem būtu jādzīvo, jāuzvedas) attiecas uz indivīdu, nevis uz visas sabiedrības labklājību. Tas visdrīzāk liecina par hellēnistiskās filosofijas ietekmi, kur laba un laimīga dzīve tāpat ir orientēta uz indivīdu, veiksmīga dzīve attiecas uz indivīdu un viņa mērķu piepildījumu.⁶⁸ Individuālisms šeit nozīmē meklēt indivīda labumu, nevis kopīgo sabiedrības labumu. Pulcētājs savos meklējumos izzināt gudrību un muļķību, un šo dzīvi kopumā, vērsās pie baudām, kurās, nezinot mēru, var pazust, ja rīkojas kā muļķi. Indivīdam vajadzētu priecāties un baudīt šīs dzīves labumus, bet, zinot mēru, lai nesāktu dzīvot ilūzijās par dzīvi, kāda tā nav. Muļķis neapzinās, cik ciešanu pilna ir realitāte, tāpēc atļaujas tikai priecāties, dzīvojot laimīgā ilūziju pasaulē.

Šeit izteiciens „gudrība vadīja manu sirdi” norāda uz Pulcētāja izziņas procesu, kur šajā situācijā Pulcētājs eksperimentē, nododot savu miesu vīnam. Tātad šajā pantā לב (*lb*) „sirds” apzīmē meklējumu gudrā prātā, iekšējā pasaulē, un tas ir pretstats בשר (*bśr*) „miesa”. Pulcētājs šeit norāda, ka savu meklējumu laikā, nododot miesu vīnam, viņš palika kontrolē pār situāciju, jo gudrība viņu vadīja. Ja ņem vērā, ka muļķis ir pretstats gudrajam, tad tas nozīmē, ka muļķis nekontrolē situāciju, kurā atrodas, it īpaši, ja dodas uz „līksmības namu”. Miesas nodošana vīnam ir muļķim raksturīga darbība, tomēr Pulcētājs šeit to izmanto kā vienu no veidiem, kā noskaidrot, kas ir labs cilvēkbērnam un ko cilvēkam vajadzētu darīt zem debess šajā dzīvē. Kā norāda Grīnšteins (*Greenstein*), tad, šo pantu salīdzinot ar 2:12, kļūst skaidrs, ka „muļķis” ir sinonīms „izlaidībai”.⁶⁹ Tātad muļķa priecāšanās, nodošanās baudām, līksmošanās norāda uz viņa izlaidību, kas ir viena no muļķa samaitātības iezīmēm.

Vārds סכל (*skl*) Vecajā Derībā parādās astoņas reizes, bet pie Pulcētāja ir no šīs saknes atvasināti vārdi, kas ir sastopami tikai pie Pulcētāja (2:3, 12, 13: 7:25; 10:1, 13). Šajā pantā סכלות (*sklwt*), kā norāda Gordiss (*Gordis*), nozīmē „grēks, netaisnība, morālā vaļība, līksmošanās”.⁷⁰ Muļķim nav attīstīts intelekts, tāpēc viņš nezina mēru. Tajā pašā laikā viņš ir grēcīgs, samaitāts, tāpēc šeit atklājas *skl* šajā nozīmē „grēks, morālā vaļība”.

⁶⁷ Michael V. Fox, op.cit., 180.

⁶⁸ Thomas Krüger, op.cit., 65.

⁶⁹ Edward L. Greenstein, op.cit., 63.

⁷⁰ Antoon Schoors, op.cit., 149.

Panta beigās varētu nozīmēt, ka Pulcētājs meklē labās vai vērtīgās lietas, ko cilvēks varētu darīt savas dzīves laikā. Millers (*Müller*) norāda, ka izteiciens לבני האדם (*lbny h'd'm*) attiecas uz katra cilvēka individuālo ētiku jeb rīcību mērķiem, kas liecina par vēlino (pēc Aristoteļa) grieķu filosofiju un atšķiras no seno Tuvo Austrumu gudrības, kas ir vairāk ieinteresēta indivīda integrēšanā sabiedrībā un kosmiskajā kārtībā.⁷¹ Tātad šeit Pulcētājs meklē to, kas ir vērtīgs katra indivīda dzīvē, nevis to, kas nāktu par labu sabiedrībai kopumā. No vienas puses, to var skaidrot kā hellēnisma ietekmes sekas, lai gan, kā jau iepriekš norādīts, tās varētu būt arī cilvēku vispārējās vilšanās sekas pēctrimdas periodā.

2:12-17 Šī perikope ir refleksija par gudrības un muļķības vērtību. Pulcētājs gudrību un muļķību nostāda blakus, secinot, ka gudrībai trūkst priekšrocības pār muļķību un tā nenes nekādu paliekošo labumu. Iepriekš iedibinātais gudrības pārākums sāk zaudēt savu noteiktību.

Kontrasts abām – gudrībai un muļķībai – ir ļoti krass: gudrība ir ceļš un apgaismota spriestspēja, bet muļķības saknes ir tumsībā. Gaisma ietver sevī dzīvību, bet tumsa nezināšanu un nāvi (Īj 17:12-16; 18:18; Jes 9:2).⁷² Tradicionāli gudrība un muļķība ir strikti nošķirtas – muļķi mirst izpratnes trūkuma dēļ, kamēr gudrība izved no nāves (Sak 10:2b, 21b; 11:4b).⁷³ Šāds strikts nodalījums pie Pulcētāja neparādās, jo Pulcētājs to apskata nāves neizbēgamības priekšā. Tāpēc Pulcētājs necenšas tik daudz pierādīt, ka gudrība ir pārāka par muļķību, bet gan jautāt, kāpēc tā ir pārāka, ja beigu beigās gan gudrajam, gan muļķim paredzēts viens gals – nāve, pēc kuras abi tiks aizmirsti.

Pulcētājs necerēja, ka varētu izvairīties no nāves, bet viņa lielākā vēlēšanās bija, lai viņu atcerās (2:16). Pulcētājs cerēja, ka gudrība dzīvei spēj piešķirt dzīvei kvalitāti, ko nespēj dot muļķība. Visvairāk Pulcētājs pārdzīvo, ka jāatstāj viss savs sastrādātais un nopelnītais kādam, kas to nav pelnījis, un Pulcētājs nespēj kontrolēt savas reputācijas un mantojuma likteni (2:19, 21). Visvairāk Pulcētāju uztrauc, ka viņa ar pūlēm sastrādāto mantojumu pārņems kāds muļķis, kuram dzīvē nav bijis smagi jāstrādā, lai kaut ko iegūtu.

2:12 Es pavēros un redzēju gan gudrību, gan dulnumu un muļķību (וַאֲסִי־לִטְּוָה wə-siḳ-lūt). Ko tad spēj cilvēks, kas nāk pēc ķēniņa? Tikai to, kas jau padarīts!

Šis pants iesāk Pulcētāja refleksiju par gudrību un muļķību, un valdnieka pēctečiem, kas turpinās arī nākamajos pantos. Šeit Pulcētājs apzinās cilvēka robežas, tādējādi pievēršas gudrības un muļķības izpētei, ar ko cenšas noskaidrot, vai gudrība spēj dot viņam kādu patiesu labumu. Pulcētājs saka, ka izmeklēs divas lietas: gudrību un muļķību. Vārdi dulnums

⁷¹ Antoon Schoors, op.cit., 151.

⁷² William P. Brown, op.cit., 34 - 35.

⁷³ Ibid., 36 - 37.

(*holelot*) un muļķība (*w^esiklut*) šeit ir nolūku novietoti līdzās - ar nozīmi „bezsatūrīga jeb tukša muļķība” vai „bezzēdzīga muļķība”.⁷⁴ Saskaņā ar Foksu (*Fox*), šis vārdu pāris nozīmē „muļķīgs neprāts” vai „bezzēdzīgs neprāts”,⁷⁵ kas liecina, ka muļķība ir tukša, muļķis kā indivīds ir bez satura, jo viņš runā bezzēdzīgi daudz un nesaturīgi. Lai gan ir brīži, kad Pulcētājs savā gudrības un muļķības salīdzinājumā nonāk pie secinājuma, ka patiesībā starp gudrību un muļķību nav nekādas starpības tieši tāpēc, ka gan gudro, gan muļķi sagaida viens liktenis, tomēr Pulcētājs cenšas saskatīt gudrības priekšrocības pār muļķību, neskatoties uz kopīgo likteni, kas sagaida cilvēkus.

2:13 Es esmu to redzējis: gudrība stāv par muļķību (חַסְדִּים לְלִי וְחֵלְבֵן לְחַסְדִּים) augstāk, kā gaisma ir augstāk par tumsu.

Izteiciens פְּנִייתִי לְרֵאוֹת (*pnity lr'wt*) norāda uz aktīvu redzēšanu jeb pārbaudi, skatoties salīdzinoši. Gordiss (*Gordis*) norāda, ka gan šajā, gan nākamajā pantā Pulcētājs izmantojis tradicionālās gudrības izteicienus, kas ir formulēti tipiskā sakāmvārdu veidā.⁷⁶ Šis pants norāda uz tradicionālās gudrības pārliecību, ka gudrība ir pārāka par muļķību, bet šo vispārpieņemto spriedumu Pulcētājs apstrīd ar savu viedokli turpmākajos pantos. Šādu pieeju Pulcētājs izmanto arī citur grāmatā, citējot kādu izteicienu no tradicionālās gudrības un tad to apstrīdot ar savu viedokli, norādot uz savu pieredzi.

Gudrība tiek vērtēta augstāk par muļķību, jo muļķis neorientējas realitātē, tomēr gan gudrais, gan muļķis nav pasargāts no likteņa triecieniem. Tas nozīmē, ka, lai gan gudrība spēj dot zināmu pārākumu pār muļķiem, tomēr tā nedod nekādu patiesu labumu.⁷⁷ Šādās vietās, kur muļķība un gudrība tiek salīdzinātas, atklājas, ka gudrība gūst labumu no muļķības, jo, ja muļķība nepastāvētu, tad gudrības vērtība paliktu nepamanīta. Dievs tos ir radījis kontrastā (7:14) un „labi būs, ja tu turēšies pie šā, bet arī no tā otra neatlaidīsi roku, jo tādām, kurš bīstas Dieva, paveiksies tas viss.”⁷⁸ Šeit parādās *skl* pretējā nozīme gudrībai, un muļķība tiek salīdzināta ar tumsu. Muļķis ir kā aklais, jo viņš dzīvo tumsā (nedzīvo pēc Dieva prāta), paļaujas tikai uz savām spējām, kas viņu iznīcina, jo patiesībā viņam pašam nav savas spriestspējas un saprašanas par to, kā būtu jādzīvo.

2:14 Gudrajam ir acis pierē, bet muļķis (חֵלְבֵן וְחַסְדִּים) staigā pa tumsu – taču es zinu, ka abiem nolikts viens liktenis.

⁷⁴ Michael V. Fox, op.cit., 183.

⁷⁵ Antoon Schoors, op.cit., 174.

⁷⁶ Ibid., 180 - 181.

⁷⁷ Thomas Krüger, op.cit., 69.

⁷⁸ Pulc. 7:18.

Gudrības literatūra arī norāda uz gudrības robežām – gudrais redz, kā tiek konfrontēts ar iespējām un negadījumiem, kas var ietekmēt viņa plānus. Muļķis nespēj izsekot, kā vienai rīcībai ir konkrētas sekas. Muļķis nespēj izdomāt iespējamus variantus un rīcību veidus gadījumos, ko piespēlē dzīves nejaušības. Šis pants parāda arī nejaušības principu, kas tiek apzīmēts ar vārdu מִקְרֵה *miqreh*. Šis termins pie Pulcētāja parādās apgalvojumos, kas saistīti ar nāvi, kas nozīmē, ka šis termins vienmēr lietots tiek nozīmē, kas nosaka to, kas notiks ar cilvēku pēc nāves.⁷⁹ Fokss norāda, ka *miqreh* jeb liktenis tiek lietots kā tas, kas notiks ar cilvēku, skatoties pēc viņa darbībām; tas netiek lietots, lai apzīmētu kaut ko, kas ir iepriekš noteikts un nemaināms.⁸⁰ Vārds *miqreh* apzīmē „nejaušību, iespēju”, kas bieži nosaka to, kas notiek ar cilvēku, neskatoties uz viņa paša darbībām. Kā norāda pētnieks Makinists (*Machinist*), 1 Sam 6:9 un Rut 2:3 izmantota šī termina nozīme, kas neiekļauj dievišķo determinismu, bet pie Pulcētāja šis termins vienmēr jāsaprot kā iepriekš nolikts liktenis.⁸¹ Viljamss (*Williams*) norāda, ka šis ir viens no Pulcētāja ironijas paraugiem, ka visiem ir jāmirst, kas ir viena no tēmām, kas bieži parādās grieķu un latīņu literatūrā.⁸² To drīzāk vajadzētu saprast gan kā nolikto likteni, kas ir nāve, gan kā to pasaules uzbūves principu, kura pamatā ir nejaušība, kas nosaka pasaules kārtību. Cilvēkam gan tas šķiet nejaušs, jo tas nespēj izzināt Dieva prātu līdz tādām absolūtam līmenim, tomēr ir iespējams dzīvot pēc Dieva prāta, lai izmantotu prātu dažādu izvēlu priekšā, bet muļķis neapzinās šādu likteni – viņš ne tikai nespēj reaģēt dažādās nejauši piespēlētās dzīves situācijās, bet viņš ir arī akls pret nāves faktu.

Kā norāda Vaibrejs (*Whybray*), Bizijs (*Buzy*), Krenšovs (*Crenshaw*) un Ālderss (*Aalders*), tad tumsa šeit ir metafora garīgam aklumam. Muļķis ir kā aklais, kurš klūp staigājot, maldās (Sak 2:31; 4:19). Turpretim gudrajam ir acis pierē, kas nozīmē, ka viņš var redzēt un tāpēc ir spējīgs izvairīties no posta. Ievērojamais viduslaiku jūdu Talmūda komentators Raši uzskatīja muļķi un gudro par grēcīgo un taisnīgo.⁸³ Šāda ideja atsaucas uz tradicionālo gudrību, kur gudrais ir taisnais, bet muļķis – samaitātais, jo ir atkritis no Dieva, tādējādi kļuvis garīgi akls, bet nesaprot to, tāpēc turpina maldīgi runāt, savus maldus izplatot tālāk.

2:15 Es sacīju savā sirdī: kas nāks ģeķim (ַׁחֲכָמִים *hak-kə-sîl*), tas nāks i man – tad kādēļ es tik ļoti nodevos gudrībai? – Un es teicu sev, ka arī tas – tikai dvesma.

Šī nejaušības principa dēļ, kas valda dzīvē, Pulcētājam gudrība kļūst nenozīmīga. Pulcētājs nesamierinās ar relatīviem labumiem un vērtībām. Jebkas, uz ko nevar paļauties, ka

⁷⁹ Thomas Krüger, op.cit., 69.

⁸⁰ Michael V. Fox, op.cit., 184.

⁸¹ Antoon Schoors, op.cit., 183.

⁸² Ibid., 186.

⁸³ Ibid., 182.

tas ir viņa rīcībā, nav tā vērts, lai pēc tā tiektos.⁸⁴ Pulcētājam stabils labums dzīvē nav atrodams. Tā kā iznākums gan muļķim, gan gudrajam ir viens, tad kļūt gudram kļūst bezjēdzīgi, lai gan Pulcētājs norāda uz gudrības priekšrocībām, kas dzīvē noder, tāpēc Pulcētājs vairākkārt brīdina par pārāk lielu gudrību (1:18; 7:16), jo tā var novest pie muļķības. Muļķis neapzinās īsto realitāti, viņš dzīvo ilūzijās, tāpēc visu laiku priecājās, ir bezrūpīgs.

Kā norāda, piemēram, Gordiss (*Gordis*), Cimmerli (*Zimmerli*), Loaders (*Loader*), šajā pantā vārds חכמת (*hkmty*, „es kļuvu gudrs”) ir ar nozīmi „īpaši, pārmērīgi”, kas šeit varētu nozīmēt to, ka vai nu Pulcētājs sevi uzskata par gudrāku nekā visi pārējie vai arī gudrāku par muļķi. Vaibrejs (*Whybray*) saskata tajā nožēlas motīvu - Pulcētājs nožēlo, ka tik daudz laika pavadījis, lai kļūtu arvien gudrāks.⁸⁵ Pārmērīga gudrība ir mēģinājums tiekties pēc absolūtās gudrības, kas ir Dieva gudrība, bet tas nav iespējams, jo cilvēkam nav iespējams aizsniegt Dievu. Ja gudrais to mēģina, tad kļūst par muļķi. Tik viegli ir pazaudēt gudrību – ar iedomību un augstprātību, kas tādējādi ir muļķim raksturīgas iezīmes.

2:16 Jo arī gudro nepiemin mūžam – tāpat kā muļķi (לֹא־יִשְׁתַּלַּח hak-kə-sîl), un jo drīz viss aizmirstas; un kā nāk, ka gudrais mirst tāpat kā muļķis (לֹא־יִשְׁתַּלַּח hak-kə-sîl)?

Šeit Pulcētājs nepiekrīt solījumam, ka „taisno piemin ar svētību, bet ļaundaru vārds satrūd”.⁸⁶ Pulcētājs tic, ka gan gudro, gan muļķi ātri aizmirsīs. Gudrajam, tāpat kā muļķim, reiz jāmirst un par viņu neviens neatcerēsies, tāpat kā par muļķi, tādējādi gudrā pārākumam pār muļķi zūd jebkāda vērtība. Ar šo pantu Pulcētājs apšaubā pieņēmumu, ka muļķi aizmirsīs un viņam noteikti nav paredzēta pēcnāves dzīve, kamēr gudro atcerēsies mūžīgi un viņam būs dzīve aiz nāves robežām. Nepastāv paliekoša piemiņa, kas ir pretstatā Sak 10:7, bet šī ideja parādās jau Psalmos (49:11).

Pulcētājs atsaucas uz tādu pēcnāves dzīvi, ko pazina Senajā Izraēlā, kas ir, atcerēšanās.⁸⁷ Švīnhorsts – Šēnbergers (*Scwienhorst-Schönberger*) norāda uz to, ka pēc protokola valdniekam bija apsolīta mūžīgā dzīve.⁸⁸ Ņemot vērā, ka grāmatas autors izmanto Sālamana vārdu, šie vārdi ir vērā ņemami, jo tas nozīmē, ka ne tikai gudrajam ir jāmirst, bet arī valdniekam.

2:18-26 Ir refleksija par cilvēka pūlēm, Pulcētājs īpaši runā par savām kā valdnieka pūlēm, par visiem darbiem, ko veicis, neredzot tiem jēgu, jo tie nesniedz paliekošu labumu, jotos nevar paturēt, un pēc valdnieka nāves visu var mantot kāds muļķis, kas to nav pelnījis.

⁸⁴ Thomas Krüger, op.cit., 70.

⁸⁵ Antoon Schoors, op.cit., 186.

⁸⁶ Sak 10:7.

⁸⁷ Antoon Schoors, op.cit., 99 - 100.

⁸⁸ Ibid., 188.

2:19 Un kas zin, vai tas būs gudrais vai muļķis (לָדוֹף sā-kāl), taču viņš valdīs pār visiem maniem pūliņiem, ko es ar gudru prātu nopulējos zem saules! Arī tas – tikai dvesma!

Pēc nāves cilvēks vairs nevar pats izbaudīt sev piederošo un savu pūliņu rezultātus, bet nevar arī noteikt, kādi cilvēki valdīs pār viņa atstāto jebkāda veida mantojumu. Pulcētājs gribētu, lai tas būtu gudrs cilvēks, bet ar nožēlu atzīst, ka tas nav zināms un nav viņa spēkos to noteikt – vai tas tiešām būs gudrs cilvēks vai muļķis. Tā ir netaisnība, ka pār viņa pūliņos sastrādāto valdīs kāds cits - īpaši tad, ja tas ir muļķis, jo muļķis nesaprot, kā vadīt veiksmīgu biznesu, viņam trūkst prāta, lai pārvaldītu mantu.

Vārds לָדוֹף (*sākāl*) piecas reizes parādās pie Pulcētāja (2:19; 7:17; 10:3, 14). Šeit tas ir antonīms gudrajam. Gudrais, kas ir savācis bagātības, izmantojot gudrību uzņēmējdarbībā, var to zaudēt kādam, kas to nav pelnījis, vai kas neprātīs ar to apieties, nebūs gudrs. Šī doma, kā redzams no vairākiem pantiem, sāpina Pulcētāju.⁸⁹ Tā kā muļķis neapzinās realitāti un nespēj atpazīt nejaušību principu un pēc tā attiecīgi izvērtēt riskus un savas iespējas, tad viņš nav veiksmīgs biznesā un nav veiksmīgs dzīvē. Muļķis nesaprot principus, pēc kuriem iekārtota šī pasaule, kas ir vajadzīgs, lai veiksmīgi nodzīvotu dzīvi zem debess. Pulcētājs, to zinot, pauž nožēlu, ka pār viņa mūža darbu valdīs šāds muļķis.

1:12 – 2:26 perikopē norādīts, ka muļķi neapzinās savas cilvēciskās robežas un neatpazīst Dieva varenību. Muļķis ir tiešs pretstats gudrajam, lai gan Pulcētājs norāda tikai uz relatīvu gudrības pārākumu pār muļķību. hll raksturo muļķi kā neizglītotu, nejēgu, bezprincipiālu un ārprātīgu. Muļķis nodod sevi baudām, nezina mēru, priecājas, līksmo, neapzinoties ciešanu pilno realitāti un nāves faktu un tā galējību. Tieši nāves priekšā tiek viss izvērtēts, kas liek Pulcētājam meklēt pēc dzīves jēgas jeb labuma indivīdam, nevis sabiedrībai, kas ir izmaiņa no hellēnisma ietekmes. Muļķa nodošanās baudām norāda uz viņa izlaidību, kas ir muļķa samaitātības iezīme. Muļķis kā indivīds ir bez satura, tādējādi nederīgs sabiedrībai. Muļķis ir akls pret dzīves realitāti, tāpēc maldās tajā kā tumsā, paļaujoties tikai uz savu prātu, spējām un resursiem. Muļķis neapzinās likteni - gan kā nāvi, gan kā pasaulē valdošo nejaušības principu, neapzinās realitāti, tāpēc dzīvo ilūzijās un bezrūpīgi priecājas un tāpēc viņš ir neveiksmīgs biznesā un dzīvē. Muļķim raksturīga iedomība un augstprātība.

4:1-16 Šī perikope ir refleksijas par sabiedrību. Pulcētājs runā par pūlēm, ko cilvēks iegulda darbā un taisnību, kas saistīta ar varas problemātiku. 4:1 Pulcētājs piemin apspiestos, kuriem nav nekādas varas un kuriem nav kāda, kas viņus atbrīvotu. Tas atsaucas uz Pulcētāja laika ekonomisko uzplaukumu. Tieši apspiesto bezcerīgā situācija liek Pulcētājam apskatīt

⁸⁹ Antoon Schoors, op.cit., 193.

nāves priekšrocības pār dzīvi, norādot, ka nāve saudzē cilvēku no apspiestības. „Kamēr no apspiestības cieš tie, kas dzīvo, tikmēr nāve ir pēdējais mierinājums, glābiņš no visām varām, vieta, kur izlīdzinās sociālā nevienlīdzība.”⁹⁰ Tomēr vēlāk Pulcētājs dod priekšroku dzīvei pār nāvi, jo tajā nav zināšanu un gudrības (9:10; 8:15).

Pulcētājs nerunā par darbu kā apspiestību, jo viņš neizslēdz iespēju gūt prieku un kaut kādu jēgu no sava darba. Varētu šķist, ka cilvēka talanti un dāvanas ir darba jēga, tomēr Pulcētājs saka, ka patiesībā tā ir greizsirdība un skaudība, kas rada sacensību, tiekšanos pēc varas, kas noved arī pie vardarbības. Tātad šeit Pulcētājs atklāj, ka patiesībā skaudība uz citu cilvēku ir visu pūliņu iemesls.

4:1-3 Pulcētājs izrāda līdzjūtību apspiestajiem un viņu nomāc citu cilvēku vienaldzība pret apspiesto ciešanām. Kā norāda Šorss, šie panti rada emocionālu efektu, kas ir reti pie Pulcētāja, šeit viņš nav tikai situācijas novērotājs.⁹¹ No 4. līdz 6. pantam Pulcētājs kritizē tradicionālo uzskatu uz darbu un slinkumu. Pulcētājs ir uzticīgs savai iemīļotajai metodei – viņš vispirms citē tradicionālu teicienu pret slinkumu 5. pantā, bet pēc tam uzreiz izsaka savu viedokli. No 7. līdz 12. pantam Pulcētājs turpina ar izteicieniem par dzīvi sabiedrībā, kas varētu būt brīdinājums par izolāciju un individuālismu. Šeit Pulcētājs norāda gan uz sava laika apspiesto sabiedrības daļu, pret kuriem jūt līdzjūtību, gan norāda uz situācijas netaisnību. Tādējādi Pulcētāja izpratnē cilvēkam, kurš dzīvo sabiedrībā un ir tās daļa, ir jāuzņemas atbildība tās priekšā. 4:13-16 Notiek cīņa par varu, kur varas pozīcijās esošais vairs nav spējīgs pieņemt gudrus lēmumus, bet turpina cīnīties par šo savu pozīciju, neklausoties neviena cita padomos, bet jauns, gudrs cilvēks tikmēr tiek turēts ieslodzījumā. Ja šis jaunais, gudrais cilvēks nāktu pie varas, tad arī viņš varētu iekārot šo varas pozīciju un turēties pie tās, neskatoties uz to, vai ir spējīgs pildīt savus pienākumus. Cilvēka iekāre pēc varas samaitā viņu un nes tikai vilšanos. Vara nav dzīves atslēga.⁹² Pulcētājs šeit apraksta varas problemātiku un secina, ka vara nav veids, kā iegūt universālo gudrību, tā drīzāk varētu būt veids, kā pārbaudīt gudro, jo vara var ātri samaitāt pat gudru valdnieku, un tad tas kļūst par muļķi. Muļķis tātad neklausās citu padomos, dara spītīgi pēc sava prāta un, ja tāds cilvēks atrodas varas pozīcijās, tad ar to muļķis kaitē ne tikai sev, bet arī cilvēkiem, pār kuriem valda.

4:5 Muļķis (חַכְמָן hak-kə-sîl) sēž saņemtam rokām un ēd pats savu miesu?

Šis ir turpinājums 4:4 iesāktajam tematam par darbu. Šeit tiek norādīts, ka muļķis ir slinks un tādējādi sevi iznīcina. Klasiski šī Rakstu vieta ir pret muļķi, kas ir zināmi ar saviem darba paradumiem (Sak 6:6-11; 10:4-5; 12:24; 19:15; 20:13; 24:30-34). Muļķi var vainot tikai

⁹⁰ William P. Brown, op.cit., 48.-50.

⁹¹ Antoon Schoors, op.cit., 318.

⁹² William P. Brown, op.cit., 53-54.

paši sevi; slinkumā muļķi iznīcina paši sevi. Kamēr pūliņi ir visu patērējoši, tikmēr slinkums ir pašiznīcinošs.⁹³ Izteiciens, ka muļķis „ēd pats savu miesu” pētniecībā bieži tiek interpretēts tā, ka, par spīti muļķa slinkumam, viņam vismaz ir pašam sava miesa, ko ēst. Šāda interpretācija būtu pretrunā tradicionālajai gudrībai, sakot, ka pat neprasmīgiem un ne tik strādīgiem cilvēkiem ir pietiekami, ko ēst, lai gan šāda interpretācija tad būtu pret ideju, ka ir muļķīgi nestrādāt.⁹⁴ Muļķis ignorē tiekšanos pēc jebkādiem panākumiem, jo patiesībā sava prāta trūkuma dēļ nav nemaz spējīgs uz jebkādiem panākumiem, tāpēc atsakās no iespējas dzīvēt kaut ko sasniegt, tādējādi iznīcinot sevi.

Vairāki panti no cita Vecās Derības teksta (Sakāmvārdi) līdzīgi izsakās par muļķi (Sak 6:10; 19:24; 24:33). Bizijs (*Buzy*) un Mērfijs (*Murphy*) ierosina to traktēt šādi: šī frāze nozīmē to, ka muļķa rokas ir aizņemtas ar paša slinkumu. Citi pētnieki pieņem, ka אָכַל אֶת-בְּשָׁרוֹ (*'okel 't-bšw*) nozīmē ‘viņš ēd gaļu’, ar to domājot, ka muļķis izbauda gaļu, labu ēdienu, kas ir kā kontrasts smagajam skaudības pilnajam darbam 4. pantā. Šorss norāda, ka ir vispārzināms, ka ‘ēst gaļu’ nozīmē pašiznīcināšanos (Jes 49:26; Mih 3:3; Ps 27:2; Sak 30:14), taču tas var nozīmēt ar lielu nabadzību.⁹⁵ Tas ir tradicionāls sakāmvārds pret slinkumu (Sak 6:9-11; 20:13; 24:30-34), kas nozīmē, ka muļķis ir slinks, tādējādi ar savu slinkumu pats sevi iznīcina. Muļķim ne tikai trūkst gudrības, lai kaut ko sasniegtu, bet viņš ir arī slinks, tāpēc neko nedara.

4:13 Labāk trūcīgs, bet gudrs zēns nekā vecs un neldzīgs (לֵבְיָטָא וְ-קִטְוָא *ū-kə-síl*) ķēniņš, kurš nespēj vairs uzmanīties.

Šis pants ir saprotams kā atsevišķs sakāmvārds, kas gudrību vērtē augstāk par bagātību, varu un vecumu. Tajā atspoguļojas saistība starp gudrību un varu senajos Tuvajos Austrumos un hellēniskajā valdnieku ideoloģijā, kas bija aktuāla Pulcētāja grāmatas sarakstīšanas laikā.⁹⁶ Fokss norāda, ka valdnieka vecums šeit nav jāsaprot kā viņa muļķības iemesls, bet gan kā spēks, ko muļķība pārkāpj, tāpat kā gudrība pārkāpj zēna nabadzību un jaunību.⁹⁷ Tādā gadījumā valdnieks kļūva par muļķi neuzmanības dēļ, nevis sava vecuma dēļ. Muļķis neprot uzmanīties, tāpēc ir pats savu nelaimju cēlonis. Viņš neuzklausa citu gudrāku cilvēku padomus, tādējādi, rīkojoties tikai pēc savas saprašanas, pieņem nesaprātīgus lēmumus un iznīcina gan sevi, gan savu slavu, gan savu pārvaldniecību.

Gudrā jaunatne ir pretstatīta „vecam un muļķīgam ķēniņam”, lai gan parasti „gudrs” un „vecs” tiek lietoti kopā, tādējādi šeit „vecs” un „muļķis” lietoti kopā, padara šo kontrastu vēl izteiksmīgāku. Valdnieks-muļķis nespēj pieņemt padomu, kas padara viņu par muļķi. Lange

⁹³ William P. Brown, op.cit., 48-50.

⁹⁴ Thomas Krüger, op.cit., 97.

⁹⁵ Antoon Schoors, op.cit., 335.

⁹⁶ Thomas Krüger, op.cit., 102- 103.

⁹⁷ Michael V. Fox, op.cit., 207.

(Lange) norāda, ka gan gudrība, gan muļķība liecina par intelektuālajām un racionālajām spējām, nerunājot ētiskās kategorijās. Garets (*Garret*) uzsver, ka ironija, kas šeit parādās pie Pulcētāja, nav raksturīga tradicionālajai domāšanai, jo ne vecums, nedz bagātība nenodrošina gudrību un panākumus.⁹⁸ Muļķim trūkst intelekta, gudrības, kā arī racionalitātes. Muļķis rīkojas irracionāli, turoties pie varas pozīcijām, lai gan zaudējis gudrību, kas viņam nopelnījusi attiecīgo amatu. Irracionalitāte liek muļķim dzīvot pēc sava prāta, nevis pēc tā, kā sabiedrībā ir pieņemts (vai pēc Dieva iedibinātajiem likumiem), tāpēc muļķis atļaujas piecāties un nododas dažādām dzīves baudām. Valdnieka muļķība ir atteikšanās pieņemt padomus, tādējādi padarot sevi neaizsargātu pret sevis aizstāšanu pret kādu, kas pieņem gudrus padomus, kas ir gudrības pazīme. Muļķis ir tāds, kurš paļaujas tikai uz savu prātu, neklausot Dievam, kā arī neklausot citu cilvēku padomam.

4:1-16 perikopē atklājas, ka muļķis ir slinks, tādējādi sevi iznīcina. Sava prāta trūkuma dēļ muļķis nav spējīgs uz nekādiem panākumiem, tāpēc nespēj dzīvē neko sasniegt. Muļķis neprot uzmanīties, tāpēc ir pats savu nelaimju cēlonis. Muļķis ir lepns un neuzklausa citu padomus, rīkojas tikai pēc sava prāta, rīkojas neprātīgi, iznīcinot savu reputāciju, kas ir vienīgais iespējamais veids uz vismaz simbolisku nemirstību. Muļķim trūkst intelekta un racionalitātes. Irracionalitāte liek muļķim dzīvot pēc sava prāta, nevis sabiedrības vai Dieva likumiem. Vara var sabojāt cilvēku, padarot viņu par muļķi.

4:17-5:6 Šie panti ir brīdinājums par pārsteidzīgu runāšanu - tajos Pulcētājs aicina dzīvot vienkāršībā un godbijībā. Pulcētājs apraksta trīs veidus, kas ir morāli piemēroti runai un uzvedībai: upuris, lūgšana un zvērests.

Šie panti sastāv no negatīviem apgalvojumiem/brīdinājumiem. Negatīvā partikula לֹא ('l) šeit parādās sešas reizes. Loaders (*Loader*) norāda, ka tas, kas tiek pateikts par runāšanu vai klusēšanu kulta sfērā, tiek attiecināts arī uz sociālo taisnīgumu.⁹⁹ Tajā parādās abas Pulcētāja ietekmes – gan teocentrisms, gan antropocentrisms. Antropocentrisms parādās faktā, ka dzīve norisinās ap cilvēku. Cilvēks ir atbildīgs pats par sevi - tas ir individuālisms, kas atšķiras no iepriekš esošās lielās nozīmes piederībai pie grupas (Izraēla kā izredzētās tautas).

Pulcētājs norāda uz pēc iespējas mazāku runāšanu gan templī, gan vispār dzīvē. Kārdinājums neapdomāti runāt ir īpaši bīstams pielūgšanā, kur cilvēks var sevi ieslodzīt savos solījumos, ko nespēj turēt vai neuzskata par patiesiem. Tādējādi cilvēks Dievu padara par instrumentu savās rokās.¹⁰⁰ Tāpat nedrīkst nepildīt vai novilcināt savu solījumu pildīšanu. Pulcētājs saka, ka tad labāk nesolīt Dievam nemaz (5:4).

⁹⁸ Antoon Schoors, op.cit., 355.

⁹⁹ Ibid., 370 - 371.

¹⁰⁰ *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version: Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*, Vol. 5 (Gran Rapids: Zondervan, 1991), 1167.

Vienkāršība runā ir atslēga, kas atklāj runātāja godīgumu, taisnīgumu un patiesu godbijību pret Dievu. 5:1 Pulcētājs norāda, ka Dievs stāv pāri cilvēka prātam un sirdij, pāri cilvēka jūtām un domām, pāri cilvēka gaidām un iekārēm. Šeit parādās noteikts teocentrisms. Bet mute ir instruments gan grēkam, gan patiesībai un dziedināšanai (Sak 10:19, 21; 15:1; 18:3,6,20). Kamēr pārdomāti vārdi ir pamācoši, tikmēr nepārdomāti vārdi ātri iznīcina un izraisa neatgriezeniskus kaitējumus. Dievam nav noslēptas cilvēka iekāres vai mahinācijas, līdz ar to cilvēks nevar manipulēt.¹⁰¹ Pulcētājs norāda, ka muļķi ir tie, kas mēģina manipulēt ar Dievu, izmantot Viņu kā instrumentu, kas Dievu īpaši sanikno. Dievs stāv pāri cilvēkiem un redz katra patiesos nodomus, bet muļķi to nesaprot, tāpēc uzskata, ka var Dievu apmānīt un izmantot pēc sava prāta. Muļķi ir neapdomīgi savā runā un rīcībā, ir iedomīgi un augstprātīgi, mēģinot pacelties pāri paklausībai uz Dievu. Muļķi ar savu uzvedību izraisa neatgriezeniskus kaitējumus.

4:17 Uzmani savus soļus, kad tu ej uz Dieva namu. Pienākt un ieklausīties ir labāk, nekā kad muļķi (חַכְמֵי לֵיםֻם hak-kə-sî-lîm) nāk upurēt, jo tie pat nezina, ka dara sliktu.

Pulcētājs iesāk ar metaforu „uzmani savus soļus”, kas nozīmē „ceļu”, kas var būt gan taisnīgs, gan netaisnīgs, kas atkarīgs no virziena – taisnīgs pa labi, kas ir gudrā ceļš, un netaisnīgais pa kreisi, kas ir muļķu ceļš (Sak 1:15-16; 4:27; 5:5; 6:18; 19:2). Tālāk teksts runā par iešanu uz templi, kur labāk ir klausīties, nekā upurēt, it īpaši, ja tas ir muļķis, kurš upurē. Upura efektivitāte ir atkarīga no tā rakstura, kas to ir pienesis, kas nozīmē, ka upuri, ko pienesuši tie, kas nespēj nedarīt ļaunu vai kas nespēj atpazīt, ka dara ļaunu, ir bezjēdzīgi.¹⁰² Tālāk Pulcētājs aicina runāt pēc iespējas mazāk un klausīties Dievu, kas norāda uz paklausību. Vienkārši klausīties Dieva vārdus norāda uz lielāku paklausību nekā bezjēdzīga upuru pienesšana tikai tāpēc, ka tā ir pieņemts darīt. To var attiecināt arī uz mūsdienām, jo ir cilvēki, kuri dodas uz baznīcu tikai uz svētku dievkalpojumiem vai bērnu kristībām tikai tāpēc, jo tas tiek uzskatīts par pieņemtu, neapzinoties to dziļāko jēgu. Visam pāri stāvošais Dievs redz, kas notiek cilvēku sirdīs, Viņš redz, ar kādiem nodomiem cilvēks nāk Dieva priekšā, bet, tā kā muļķis ir atkritis no Dieva, tad viņš to nezina un cenšas Dievu visādi pielabināt, lai Dievs rīkotos pēc muļķa prāta.

Šis pants nebrīdina par neapdomīgu steigšanos uz templi, bet gan pamāca, ka jābūt uzmanīgam, ejot uz templi. Pulcētājs norāda, ka klausīšanās ir svarīgāka par upurēšanu, kuras

¹⁰¹ *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version: Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*, op.cit., 1167.

¹⁰² *Ibid.*, 1167.

dēļ muļķi dodas uz templi. Panta beigās norāda, ka muļķi nezina neko citu, kas būtu labāk. Krīgers, komentējot šo pantu, norāda, ka tā teksts nepretendē atcelt upurēšanas praksi templī vai neierosina nedoties uz templi, bet gan iesaka indivīdam doties uz templi, cienot citu nesaprātīgo kulta praksi. Šī nav jauna vai ekstrēma ideja, jo gudrības literatūrā upurēšanas kults tiek vērtēts pēc tā, ar kādu morālu attieksmi tiek veikta upurēšana.¹⁰³ Tātad templī ir jāuzvedās uzmanīgi - labāk būt paklausīgam nekā upurēt kā muļķim. Pulcētājs brīdina par nepareizām kulta uzvedības formām un tās asociē ar muļķiem. Fokss komentē: „Muļķis nav pie pilnas apziņas, bez kuras muļķiem nav patiesas bijības pret Dievu, kas dod tiem brīvību, tāpēc muļķiem trūkst morālās atbildības, kas rada iespējamību, ka muļķis rīkosies patiesi ļauni.”¹⁰⁴ Muļķis nav pie pilnas apziņas, viņš neapzinās visu realitāti, tāpēc nesaprot pat tik daudz, ka ir jābīstas Dieva. Tādēļ, ka muļķis nebīstas Dieva, viņam ir brīvība rīkoties ļauni. Viņš to dara neapzināti, jo viņam pietrūkst prāta, lai to apzinātos. Muļķis tāpat kā neklausās gudro padomos, tāpat neklausās Dieva vārdos, bet gan pēc sava prāta dodas uz templi upurēt, lai gūtu savu iecerēto labumu.

Ar šo pantu iesākas arī cilvēka lūgšanu un Dieva pielūgšanas analīze. Dieva priekšā jāiet pazemībā, atzīstot Viņa varenību un tiesības pār cilvēku dzīvi, jo Viņš ir viņu radītājs. Muļķim nepiemīt šāda godbijība, viņš neatpazīst Dieva varenību, tāpēc muļķis dodas uz templi, lai pienestu upurus, kas liecina par tādu pielūgšanu, kad Dievam tiek pieprasītas dažādas lietas, nevis tiek dzīvots pēc Dieva plāna un gribas, bet tiek pieprasīts izpildīt cilvēka gribu.¹⁰⁵ Šāda upuru pienešana ir mēģinājums Dievu piekukuļot. Kamēr notiek šī upurēšana, tikmēr muļķis neklausās Dieva vārdos. Muļķim ir vieglāk atnest upuri uz templi, pieprasot, lai Dievs maina viņa dzīvē kaut ko pēc viņa gribas, nevis klausīt Dievu un paklausīgi rīkoties attiecīgi pēc Dieva vārda.

Eihorns (*Eichhorn*) un Longmans (*Longman*) norāda, ka vārds חלק (*halk*) norāda uz vienkāršu darbību – iešanu uz Dieva templi vai jebkuru pielūgšanas vietu. Bet „iešana uz pielūgšanas vietu” ir metafora cilvēka uzvedībai Dieva priekšā.¹⁰⁶ Lapidis (*Lapides*) šeit saskata brīdinājumu iet templī ar tīrām pēdām aiz cieņas pret templi. Tomēr tā kā pēdas nav šīs perikopes tēma, tad šis pants drīzāk jāsaprot metaforiski, kā norāda Šorss, tādējādi tas ir brīdinājums būt uzmanīgam, dodoties uz templi, lai piedalītos kula pasākumos.¹⁰⁷ Vairāki pētnieki šeit saskata atsauci uz gudrības literatūras metaforu par ceļu, ko iet taisnīgais un grēcinieks, atkarībā no virziena (Sak 1:15-16 | 4:27; 5:5; 6:18; 19:2). Eljoenejs (*Elyoenay*)

¹⁰³ Thomas Krüger, op.cit., 107.

¹⁰⁴ Michael V. Fox, op.cit., 210.

¹⁰⁵ *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version: Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*, op.cit., 1168.

¹⁰⁶ Antoon Schoors, op.cit., 373- 374.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 372.

norāda, ka sakne רגל (*rgl*) ir radniecīga רגן (*rgn*) un רכל (*rkl*), kas nozīmē „apmelot, celt neslavu” (Ps 15:3; 2 Sam 19:28; Jes 29:24; Sak 18:8). Tādējādi שמר רגלך (*šmr rglkā*) vajadzētu nozīmēt „uzmani, pievaldi savu mēli”.¹⁰⁸ Tas apstiprina Šorsa norādījumu, ka šeit nav runa par pēdām, kas nozīmē, ka „uzmani savus soļus” var tulkot kā „pievaldi savu mēli”. Tas varētu norādīt ne tikai uz to, ka ir jāuzmanās, ko runā templī, bet arī uz to, ka jāpievalda savs sakāmais, sava griba ejot Dieva priekšā, jo muļķis ar savu pārmērīgo runāšanu zaimo Dievu, izplata maldus, neuzmanās ar to, ko saka. Pants brīdina būt uzmanīgam, kad cilvēks vērsas pie Dieva jebkurā no veidiem – ar upuri, ar lūgšanu vai ar solījumu.

Vaireja piedāvātajā muļķu raksturojumā ir uzsvērts, ka muļķi domā, ka upuri viņiem automātiski atcels visus viņu grēkus, neprasot pretī patiesu nožēlu, tādējādi šādu upurēšanu viņi padara par grēcīgu un Dieva dusmas ir pelnītas par šādu praksi.¹⁰⁹ Šorss norāda, ka šajos tekstos parādās ētiskā attieksme un labie darbi saistībā ar upurēšanu, kas nekur neparādās pie Pulcētāja. Vairāki pētnieki norāda, ka Pulcētājs nenoliedz upuru, lūgšanu praksi vai labos darbus, bet gan iesaka apdomīgu, pasīvu piedalīšanos upuru kultā.¹¹⁰ Šeit noteikti var piekrist Vaibrejam par muļķu ilūzijām, ka viņu upuri automātiski piedos viņiem viņu grēkus bez patiesas nožēlas. Tas tikai norāda uz muļķu grēcīgumu, samaitātību, par ko liecina jau iepriekš norādītais *reša*’ lietojums kopā ar vārdu „muļķis”.

Elsters (*Elster*) tulko frāzi „jo tie nezina pat, ka dara sliktu” kā: „viņi nezina, kā darīt ļaunu” jeb viņiem trūkst prāta, lai darītu ļaunu, bet Šokels (*Schokel*) – „viņi grēko bez domāšanas”.¹¹¹ Tomēr visloģiskākais izskaidrojums, šķiet, ir „viņi ir neapdomīgi, kad dara nepareizi”, t.i., savas neapdomības dēļ viņi nodara kaitējumu gan sev, gan apkārtējiem, gan pret Dievu, jo neapdomīgi veic upurēšanu. Šī ideja turpinās nākamajos pantos, kur Pulcētājs iesaka būt uzmanīgam ar saviem vārdiem. Principā neviena rituālā darbība, kulta prakse kā vienkārša darbība nav nopietni vērā ņemama (ir pat grēcīga!), ja tā netiek veikta ar prātu un apdomību, saprotot, ko cilvēks tajā brīdī dara (ko ar to parāda par sevi un ko parāda Dievam).

5:2 Jo: sapnis nāk ar pulka bažu un muļķa (לִטְפֵל *kə-sîl*) mutes – pulka vārdu.

Šis un iepriekšējais pants attiecas uz lūgšanu, turklāt šis pants iepazīstina ar jaunu tēmu – sapņiem. Tradicionālais gudrības ideāls nosaka atturību runā, kas attiecas gan uz savstarpējām cilvēku attiecībām, gan cilvēka attiecībām ar Dievu. Muļķis nodod sevi sarunās ar Dievu, ja runā par daudz. Tāpat kā dažādas raizes rada sapņus, kas ir bezsaturīgas lietas,

¹⁰⁸ Antoon Schoors, op.cit., 372 - 373.

¹⁰⁹ Ibid., 375.

¹¹⁰ Ibid., 376.

¹¹¹ Ibid., 378. Citi piedāvājumi : Roze (*Rose*) - „viņi nezina, ka dara nepareizi”, Kamhi (*Camhy*) - „viņi nezina, ka dara sev pāri, posta savu dzīvi”.

tāpat tukša runāšana rada muļķību un bezsaturīgas lūgšanas. Fokss uzskata, ka šeit varētu tikt arī norādīts, ka sapņi ir tikpat bezjēdzīgi, cik muļķa runas.¹¹² Cilvēks sāk nepareizi domāt, kad ir pārlietu aizņemts ar savām darīšanām, tādējādi tad, kad cilvēks iet Dieva priekšā, viņa prātu nodarbina paša problēmas un darbi, nevis Dieva pielūgšana. Kad cilvēks runā par daudz, tad viņš runā kā muļķis, kas ir īpaši slikti, ja tas tiek darīts Dieva namā.¹¹³

Tradicionāla sakāmvārda (sal. ar Sak 26:20; 11:16; 25:23; 27:17-18) ievietošanu šajā vietā var saistīt ar idejas atbalstīšanu, kas ir izteikta 5:1, ka pārlietu liela runāšana ir pazīme muļķībai vai ir muļķība pati par sevi. Provans (*Provan*) norāda, ka muļķis dabiski ir runātīgs, jo sapņi nāk pie tiem, kuri bezjēdzīgi nopūlās, lai iegūtu bagātību. Vārds חלמ (hlwm), „sapnis”, tiek lietots divreiz – 2. un 6. pantā. Šajos pantos sapnim nav atklāsmes funkcijas (kā tas bieži ir citos Vecās Derības tekstos).¹¹⁴ Leprs (*Lepre*), komentējot šo pantu, pasvītro, ka pārāk daudz darba, liela aizņemtība un pārāk liela runāšana ir gan muļķības produkts, gan iemesls. Pulcētājs, lai apzīmētu darbu, lieto vārdu ענין (‘nyn), kas, kā norāda Fokss, apzīmē notikumiem pilno, bet bezjēdzīgo domu plūdumu sapņu laikā, nevis darbus, kas jāpadara dienas laikā. Mihels (*Michel*) mēģina pierādīt, ka šajā pantā akcentētā pārāk lielā aizņemtība bieži rada ilūziju par panākumiem.¹¹⁵ Abi šie panti drīzāk parāda sapni kā negatīva rakstura parādību. Šajā pantā tas ir kopā ar „pulka bažu”, „muļķa balsi” un „pulka vārdu”, kas norāda, ka sapņi rādās tiem, kas ir pārāk aizņemti un tajos nevar redzēt neko noderīgu, tāpat kā muļķis nepasaka neko noderīgu, jēdzīgu. Sapņi rodas no pārpūles, bet muļķis pārpūlās, jo tam nepietiek prāta, lai gudri veiktu savus darbus, tāpēc nākas pārpūlēties, tāpat nesasniedzot rezultātu. Sapņu redzēšana raksturīga muļķiem, jo sapņi rada ilūziju par panākumiem, kuri muļķiem nav iespējami viņu pašu muļķības dēļ, tādējādi viņi iznīcina sevi un savu dzīvi.

Liekvārdību Pulcētājs asociē ar sapņiem. 2. pantā Pulcētājs apšaubā sapņu nozīmīgumu, jo katram sapnim var būt dažādas interpretācijas. Tātad - tāpat kā muļķa liekvārdībai nav nozīmes, tāpat arī sapņiem. Turklāt sapņi ir tikai zemapziņas izdomājumi - tie nav īsti, lai gan tādi var šķist, tomēr Dieva godbijība ir īsta, tāpēc jābeidz daudz runāt, tāpat kā mēģināt izskaidrot sapņus, bet gan jābīstas Dieva (5:6).¹¹⁶ Tāpat kā sapņi ir tikai šķietami īsti, tie ir ilūzijas, tāpat muļķi dzīvos ilūzijās, jo nepazīst Dieva godbijību.

5:3 Kad tu ko apsoli Dievam, tad nevilcinies ar maksu, ko Viņam nepatīk muļķi
(בַּק־כֶּסֶף לִימ) – ko tu apsoli, to samaksā.

¹¹² Michael V. Fox, op.cit., 211.

¹¹³ *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version: Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*, op.cit., 1168.

¹¹⁴ Antoon Schoors, op.cit., 384.

¹¹⁵ Ibid., 385.

¹¹⁶ William P. Brown, op.cit., 56 - 57.

Tāpat kā upurēšana un lūgšana, tā arī zvērests tiek uzskatīts par pielūgšanas veidu. Šis pants brīdina, ka zvērēšana jāuztver nopietni, tādējādi muļķi ir tie, kuri kaut ko apsola, bet nesamaksā jeb nepilda solījumu. Šī Rakstu vieta sasaucas ar 5.Mozus 23:22-24 (arī Sak 20:25 un Sir 18:22-23 brīdina par solījumu nepildīšanu).¹¹⁷ Turpinot iepriekšējā panta domu par to, ko vajadzētu darīt, atnākot uz Dieva namu, šeit tiek norādīts, ka tā ir vieta, kur noslēgt, atjaunot saistību ar Dievu, dodot solījumu, bet jābūt uzmanīgam, to darot, jo, ja kaut kas Dievam ir solīts, tad tas bez jebkādam ierunām ir jāizpilda, tāpēc ir pilnībā jāizprot tas, kas tiek solīts un ko tas no mums var prasīt. Ja gadījumā cilvēks kaut ko sola Dievam, bet pēc tam izdomā dažādas atrunas, jo to nav izpildījis, tad tas izraisa Dieva dusmas un sodu. Mihels norāda, ka Pulcētājs šeit ir nomainījis 5.Mozus 23:22-24 teoloģiskos iemeslus pret antropoloģiskiem -zvērestu turēšana vairs nav Dieva slavēšana (Ps 65:2), bet tas norāda uz gudrību, kas ļauj paturēt Dievam labu prātu uz cilvēku.¹¹⁸ Dot solījumus Dievam bija izplatīta prakse, kurai bija plašas un detalizētas instrukcijas (3.Moz 7:16-17; 22:18-23; 27:1-25; 4.Moz 6; 30:3-16; 5.Moz 23:22-24).¹¹⁹ Jāpiebilst, ka Pulcētājs vārdu „Jahve” nelieto, jo tā vietā konsekventi lieto vārdu „Dievs”, kas varētu būt grieķu ietekme.

4:17–5:6 perikopē parādās gan antropocentrisms, gan individuālisms caur brīdinājumiem par neapdomību ejot Dieva priekšā (gan upurējot, gan lūdzoties, gan zvērot). Viena no neapdomības izpausmēm ir pārlietu liela, bezjēdzīga un bezsaturīga runāšana, kas ir raksturīga muļķiem. Muļķis ir atkritis no Dieva, tāpēc nezina, ka Dievs redz, ar kādiem nodomiem cilvēks nāk Dieva priekšā, tāpēc muļķis mēģina pielabināt Dievu rīkoties pēc sava prāta. Muļķis nebīstas Dieva, tāpēc jūtas brīvs darīt ļaunu, ko neapzinās, jo muļķim trūkst morāles principu. Šādi Pulcētājs norāda uz Toru, ņemot vērā svešzemju domu ietekmi, kas likusi cilvēkiem kļūt morāli vaļīgiem. Muļķi ir grēcinieki, samaitātie, uz ko norāda *reša*’ lietojums kopā ar vārdu „muļķis”. Muļķa aizņemtība bezjēdzīgos pūliņos ir iemesls un sekas viņa muļķībai.

5:9-6:9 ir perikope, kurā Pulcētājs reflektē par visu, kas cilvēkam pieder, un darba pūliņiem, kas ved pie tā, ka cilvēkam kaut kas pieder. 6:7 Pulcētājs norāda, ka visi pūliņi ir priekš mutes, bet tā nekad nevar tikt apmierināta, tādējādi darba rezultāts nevar būt laimes avots. Šeit parādās arī nabagais, kas ir apdomīgs un izprot dzīvi jeb „zin dzīves ceļus”, bet paliek nabags (6:8). Citviet Pulcētājs ir norādījis, ka bagātie ne vienmēr ir gudri un gudrība nenodrošina bagātību (4:13; 9:15). Gudrība šeit parādās bezspēcīga, un pūliņu nenozīmība ved pie gudrības bezspēcības.

¹¹⁷ Thomas Krüger, op.cit., 109.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Antoon Schoors, op.cit., 390.

Kā jau minēts iepriekš, Pulcētājs vairākkārt norāda, ka cilvēks pēc nāves nevarēs paturēt un nevarēs kontrolēt, kas pār viņa mantojumu valda. Šeit Pulcētājs runā par vēl vienu veidu, kā cilvēks var vilties dzīvē, kas nāk no cilvēka mūžīgās vēlmes pēc kaut kā vairāk, kas attiecas gan uz gudro, gan uz muļķi. Ir cilvēki, kuri smagi strādā, lai nopelnītu, un prot ar savu peļņu apieties, bet ir cilvēki, kas meklē ātru peļņas avotu, neskatoties uz to, vai tas ir godīgs pelnīšanas veids, vai nē. To izmanto muļķi, lai iegūtu sev bagātību, jo domā, ka tā ir dzīves vērtība, nesaprotot, ka tāpat mirs un neko no savas bāgātības nevarēs paturēt.

6:8 Kas gudrajam tiek vairāk nekā muļķim (לֹקְמָהּ hak-kə-sîl)? Ko nabagam līdz, ka viņš zina dzīves ceļus?

Šajā pantā atkal tiek apskatīts temats par to, ka gudrajam nav vairāk priekšrocību nekā muļķim, jo prieks nāk no tā, ka tiek izbaudīti dzīves labumi. No otras puses, gudrā priekšrocība ir tā, ka viņš to zina un tāpēc necenšas iegūt laimi caur bagātību vai vērtībām, bet gan tikai bauda dzīvi. Tātad muļķis to nezina un cenšas tādā veidā sev garantēt prieku dzīvē.

Gudrā priekšrocība pār muļķi ir tā, ka viņš spēj sasniegt visu, ko iekāro, jo viņš kontrolē savas iekāres.¹²⁰ Tātad gudrajam tomēr nav priekšrocības pār muļķi, un muļķis meklē laimi bagātībā un dzīves baudās, kā arī muļķis neapzinās šādu domu gaitu, viņš drīzāk dzīvo neapzināti, daudz nedomājot.

7:1-14 Septītās nodaļas sākums ir kā atbilde sestās nodaļas beigām (6:10-12), kas jautā, kas cilvēkam ir labs šajā pasaulē. Ir labi, ja ir pelnīti laba reputācija, nevis tā ir tik gaistoša kā smaržas. Protams, labai reputācijai jeb slavai ir nozīme, un citur gudrības literatūrā tiek norādīts, ka slava stāv pāri bagātībai (Sak 22:1; Sir 41:11-13). Bet, atsaucoties uz Ījaba un Jeremijas grāmatām (Īj 3:3-26; Jer 20:14-15), Pulcētājs piešķir lielu nozīmi nāves dienai (7:2, 8; 9:10; 11:8). Brauns atzīmē, ka Pulcētāja vēlme saistīt labu slavu ar nāves dienu ir neparasta un līdz šim neredzēta Vecās Derības gudrības literatūrā. Cilvēka reputācija līdz galam izveidojas tikai pēc nāves, tādējādi drīzāk tā ir nāve (nevis dzīve), kas nosaka cilvēka identitāti un reputāciju.¹²¹ Tas norāda uz domu, ka cilvēka dzīves iznākums ir atkarīgs no viņa darbībām, izvēlēm, uzvedības. Tas izveido cilvēka slavu un veido viņa vārdu.

Robežas, ko nosaka pagātne, tagadne un nākotne, norāda uz cilvēka prāta ierobežojumiem, nevis uz Dieva radīto realitāti.¹²² Cilvēks nevar zināt, ko Dievs darījis no pašiem laiku sākumiem līdz beigām. Cilvēku šajā ziņā ir akls un maldās caur dzīvi tumsībā. Un tikmēr nāve, kas cilvēku sagaida dzīves beigās, vienmēr ir pār cilvēka dzīvi, atgādinot par tās varenību un galējību (7:1).

¹²⁰ Thomas Krüger, op.cit., 128.

¹²¹ William P. Brown, op.cit., 73 - 74.

¹²² Carolyn J. Sharp, op.cit., 207.

Pulcētājs dod priekšroku sērām, sniedzot arī pamatojumu: nāve ir beigas ikvienam (7:2), un patiens prieks ir sasniedzams tikai caur sērām (7:3). Nāve ir pilnībā jāpieņem, lai dzīvotu labu dzīvi, citādāk dzīve tiek dzīvota ilūzijās un noliegumā. Pulcētājs uzsver realitāti, kuru apzināties ir gudri, bet muļķi to nedara vai nespēj, tāpēc dzīvo dažādās ilūzijās. Prieks, kas nerodas no ciešanām, ir maldīgs. Ja cilvēks nepieņem to, ka reiz mirs, tad tas zaudē iespēju patiesi priecāties.

5.-7. panti iezīmē negatīvos aspektus, dzīvojot ar nāves pieņemšanu, bet, sākot ar 8. pantu, tiek iezīmēti arī pozitīvie aspekti. Pulcētājs dzīvē vadās pēc tā, ka tai ir jābeidzas, nevis pēc dzīves jēgas, tāpēc labāk ir saprast, ka paaudze no paaudzes tiek aizmirsta, nevis svinēt to nākšanu pasaulē.¹²³ Nāve nav mērķis - tas ir vienkārši iznākums. Šāds Pulcētāja skatījums ir ļoti reālistisks un ņem vērā lietu nepastāvību un galējību, dod vērtību pacietībai pār dusmām un iedomību, kas ir muļķu īpašības. Muļķis neapzinās skarbo realitāti, neapzinās nāvi un savu galējību.

7:4 Gudro sirdis ir sēru namā, bet muļķu (מִלִּיץ קֶסֶלִים *kə-sî-lîm*) sirdis – līksmības namā.

Šajā pantā turpinās doma, kas tika iesākta 7:1-3, kuru šeit strikti nodala, kas attiecas uz gudro un kas uz muļķi. Kamēr gudrais sēro, tikmēr muļķis nododas baudām. Gudrības saistība ar skumjām ir tādēļ, ka gudrais apzinās sāpju pilno dzīvi, kamēr muļķis nav ar tādu apziņu, tādējādi viņam ir brīvība nodoties baudām, neparko nesērojot. Pulcētājs sērās redz jēgu, kas var cilvēkam ko iemācīt, kamēr muļķi tikai līksmo un priecājās, kas nav patiens prieks, ko nenāk no sērām, no ciešanu pilnās dzīves apzināšanās. Šāda muļķu līksmošana arī ir tikai *hebel*, bez jebkādas paliekošas vērtības.

Brauns norāda, ka pirmajā pantā ir nedabīgi salīdzinājumi, jo cilvēkam vārds, kas nosaka viņa identitāti un var noteikt viņa reputāciju, ir dots tam piedzimstot, nevis mirstot.¹²⁴ Bet šeit Pulcētājs to uztver kā reputāciju, ko cilvēks atstāj aiz sevi nomirstot. Tā ir reputācija, kas paliek cilvēku atmiņās un domās par aizgājēju – tā ir veidojusies visas cilvēka dzīves garumā, veido viņa vārdu, kas paliek aiz viņa, kamēr vien kāds šo cilvēku atcerās.

Vecās Derības antropoloģijā „sirds” apzīmē vietu, kur atrodas prāts un griba (1:13, 17; 2:3; 8:9, 16). Brauns arī norāda, ka, ja tiek ievērotas dažādas zīmes, tad pastāv lielāka iespēja iegūt izpratni par mūžīgām lietām, nevis kompānijā, kur dziļākā dzīves realitāte tiek aizmirsta, nododoties ēšanai, dzeršanai un bezrūpīgai līksmošanai.¹²⁵ Cilvēkam ir jātceras, ka dzīve uz šīs zemes nav mūžīga, tāpēc ir jālūkojas dziļāk par tās „ārējo fasādi”, ko tad arī dara gudrais,

¹²³ William P. Brown, op.cit., 77.

¹²⁴ Ibid., 72 - 73.

¹²⁵ Ibid., 75.

bet muļķis ne. Muļķis neiedziļinās lietās, viņš nesēro un neko nenožēlo, par netaisnībām viņš dusmojās un vaino citus. Muļķim ir raksturīga līksmība, jo viņš neapzinās pasaules ciešanas, bet bez to apzināšanās nemaz nevar patiesi priecāties. Šāds patiess prieks ir īss, bet muļķi priecājās savās pasaules ilūzijās visu laiku.

7:5 Labāk klausīties gudrā bārienu, nekā kad jāklausās muļķu (מִלְכָּם kə-sî-lîm) dziesma.

Turpinās salīdzinājums starp gudro un muļķi – kamēr gudrais rājas, tādējādi kādu pārliecinot par nopietnu un morālu dzīvesveidu, tikmēr muļķis dzied dziesmas.¹²⁶ Muļķu dziesma ir narcistiska un tai trūkst jebkādas vērtības, tāpēc Pulcētājs izceļ gudrības skarbo pedagoģiju iepretim bezjēdzīgajai muļķu līksmībai.¹²⁷ Gudrā bāriens šeit attēlots pozitīvi, jo no tā var kaut ko mācīties, kamēr muļķa prieks ir tukšs, bezjēdzīgs.

7:6 Jo, kā sprakst ērkšķi zem katla, tāpat sprēgā muļķa (לְהַכֹּתֵי hak-kə-sîl) smieklī. Bet arī tas – tikai dvesma.

Muļķu priecāšanās ir tikpat īsa, cik sprakst ērkšķi zem katla - tāpat kā šie ērkšķi, muļķi iznīcina sevi caur savām izpriecām, jo tās ir gaistošas, bezjēdzīgas, absurdas. Ja nopietni tiek uztverts Dieva plāns, tad jābūt gataviem uz klausīt gudrākus cilvēkus un pieņemt to kritiku. Viņi neatrisinās visas dzīves problēmas, bet viņu padoms būs daudz vērtīgāks nekā muļķu dziesmas bez morāla satura un sekls humors (5-6).

7:7 Jo draudi padara gudro dumju (לְהִיָּה?) un dāvanas aptumšo sirdi.

Ne tikai apspiestība, bet arī dāvanas var samaitāt prātu. Krīgers norāda, ka šeit ir runa par apspiesto dzīvi, kas pārtiek no dāvanām no bagātājiem.¹²⁸ Līdzīgs brīdinājums ir atrodams 2.Moz 23:8 un 5.Moz 16:19, kur tiek brīdināti prinči par korupciju. Fokss uzskata, ka šeit tiek norādīts uz bagātību, kas ir sapelnīta uz apspiesto rēķina.¹²⁹ Tas varētu būt mājieni uz Pulcētāja laika situāciju, kur augstākos amatos esošie pieņēma kukuļus, izpildot kādu lūgumu, nevis vadījās pēc taisnīguma principa. Cilvēks var kļūt par muļķi, kad dāvanas, vara, nauda to samaitā, kas liek cilvēkam atnest morāles normas un pieņemt uz citu rēķina nopelnīto naudu, kā arī kukuļus.

Kukulis grauj raksturu, padarot to vāju pret jebkuru korupcijas veidu, tādējādi cilvēka reputācija tiek automātiski sagrauta. Ir vajadzīga pacietība, lai sekotu pieņemtajiem

¹²⁶ Thomas Krüger, op.cit., 136.

¹²⁷ William P. Brown, op.cit., 75.

¹²⁸ Thomas Krüger, op.cit., 137.

¹²⁹ Michael V. Fox, op.cit., 229.

lēmumiem viscaur dzīvei. Bieži cilvēks uzņemas ar lielu lepnumu kaut ko darīt, bet pamet to nepabeigtu kādu grūtību dēļ. Tad cilvēks izgāž savas dusmas pār citiem par savu paša rīcībnespēju.¹³⁰

Pulcētājs norāda, ka arī gudrais var kļūt par muļķi, kas ir apspiestībā (Sak 13:23; 22:16, 22-23; 28:3, 16a). Apspiestība rada tikpat graužošu efektu kā kukuļņemšana. Lai gan kukuļošana var pavērt jaunas iespējas, tomēr tā pārāk samaitā cilvēku, lai būtu vērts to darīt. Sākot ar šo pantu, tiek risināts jautājums par to, kurš dzīvo pieņemamu dzīvi. Pulcētājs norāda, ka, ja cilvēks ieņem ietekmīgu amatu, tad to nedrīkst izmantot personīgā labuma gūšanai. Šāds valdnieks ir muļķis, jo viņu vairs nevada gudrība un Dieva griba, kas valdnieku ieceļ, lai kalpotu tautai. Šāds valdnieks ir muļķis, jo cenšas iegūt bagātības un vara, kas, kā iepriekš jau noskaidrots, nav paliekošs labums, tāpēc tai nav nekādas patiesas vērtības.

7:9 Sargies ātri dusmot, jo dusmas dus muļķu (מִלִּיכָה כֶּסֶף-לִּימ) azotē.

Šis pants dod informāciju, ka dusmas, neapmierinātība, īgnums ir muļķu īpašības. Dusmas šeit būtu „nekontrolēts, slikts raksturs”, kas ir muļķiem. Muļķi dusmojas par šodienas neveiksmēm un netaisnībām.¹³¹ Tas nozīmē, ka viņi nespēj tās pieņemt kā daļu no Dieva plāna. Muļķi neatpazīst dažādas neveiksmes, netaisnības, nejaušības kā daļu no Dieva plāna un dusmojas par tām, nereti vainojot citus tajās, kā arī vainojot citus savās nelaimēs, kas bieži ir pašu muļķu izraisītas.

5:9-7:14 perikopē atklājas, ka muļķis bezjēdzīgi mēģina iegūt bagātību un krāt mantu, jo nesaprot, ka tās nenes nekādu paliekošu labumu. Muļķis neapzināti seko savām iekārēm, neapdomājot savas rīcības jēgu. Muļķu līksmošanās ir bez jebkādas paliekošas vērtības un tā nenes patiesu prieku, jo muļķi neapzinās ciešanu pilni realitāti, bet tikai ar tās apzināšanu var spēt patiesi priecāties. Muļķis neiedziļinās lietās, viņš nesēro un neko nenožēlo, viņš dusmojas par netaisnībām un tajās vaino citus. Muļķis ir viegli iespaidojams, pieņem kukuļus, kas norāda uz muļķu vājo raksturu un samaitātību. Muļķis nespēj uzņemties par sevi atbildību, viņam nav savas spriestspējas, tāpēc viņš seko citu viedokļiem.

7:15-22 Šajā perikopē Pulcētājs apskata taisnīgumu un netaisnīgumu. Pulcētājs apgalvo, ka taisnīgums, tāpat kā muļķība, var paātrināt nāvi. Ir naivi uzskatīt, ka taisnīgums izvedīs no nāves (Sak 11:4). Pulcētājs vairākkārt norāda, ka negantie un taisnie piedzīvo vienu likteni (2:14; 3:14-20). Absolūts taisnīgums, tāpat kā vispārējā gudrība, paliek nerasniedzams (7:23-24). Pārmērīgi taisna dzīve cilvēku noved pie sava grēcīguma ignorēšanas. Taisnīgums, kas ved pie paštaisnuma ir maldi, jo neviens cilvēks nav bez grēka. Ja iepriekš Pulcētājs

¹³⁰ *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version: Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*, op.cit., 1174.

¹³¹ Michael V. Fox, op.cit., 230.

apgalvoja, ka gudro un muļķi gaida vienāds liktenis (1:14-15), tad tagad viņš apzinās, ka izcelties vienā vai otrā nozīmē nozīmē pasteidzināt likteni, tas ir, nāvi. Pulcētāja risinājums ir dievbijība savienojumā ar apziņu par nāves esamību.

Švīnhorsts – Šēnbergers secina, ka taisni cilvēki strikti ievēro Toras likumus un balstās tradicionālajā doktrīnā un rīcības-seku principā, kamēr samaitātie noraida Toru. Viņaprāt, tās bijušas hellēnisma aika piedāvātās divas izvēles iespējas. Pulcētājs gan neiesaka nedz vienu, nedz otru. Pulcētājs runā par vidusceļu, kas grieķu filosofijas ietvaros tiek saukts par „labo” (טוב (*tôb*)), jūdaisma ietvaros – „bailes no Dieva” (ירא אלהים (*yr’ ’lhyim*)). Tādā veidā tiek meklētas ētiskās vadlīnijas ārpus tradīcijas nosacījumiem, plašākā kontekstā.¹³² Šādā pretrunīgumā Pulcētājs runā visas grāmatas garumā, turoties pie Toras likumiem, balstoties tradicionālajā gudrībā, tomēr to apstrīdot ar sava laika pieredzi, ko veido hellēnisma laika domas un idejas. Tomēr Pulcētājs nesliecas par labu jaunajām idejām, bet gan atrod vidusceļu starp šīm pretrunīgajām ietekmēm.

7:17 Neesi pārlieku negants un neesi muļķis (לַקָּל sã-kāl) – kādēļ tev mirt pirms laika?

Šis un 7:16 pants izmanto rīcības-seku principu, lai brīdinātu gan gudro, gan muļķi - pārgudra, netaisnīga uzvedība un muļķība var novest pie priekšlaicīgas nāves. Fokss norāda, tāpēc ka cilvēks nav pilnībā nevainīgs, jo ir vājš, tomēr var izvairīties no lielas negantības un muļķības.¹³³ Šajā pantāt varētu tikt ierosināts, ka cilvēks drīkst būt nedaudz negants, lai panāktu savus mērķus, bet tikai tik tālu, līdz neieslīgst muļķībā, ko var izdarīt, vienmēr paturot Dievu kā augstāko savā dzīvē. Tas norāda uz nepieciešamo mēra izjūtu, kas muļķim nepiemīt, tāpēc viņš ir pārlieku samaitāts.

7:23-29 Pulcētājs apraksta tādas gudrības meklēšanu, kas tradicionāli apzīmēta kā „dzīvības koks” vai „dzīvības avots”¹³⁴ (Sak 11:30; 13:12, 14), un Pulcētājs pēc saviem meklējumiem secina, ka tā ir nesasniedzama. Pulcētājs uzņemas izpildīt uzdevumu - izzināt gudrību, kas izskaidrotu šo pasauli un atklātu, cik muļķīgs ir negantums. Tomēr Pulcētājs secina, ka ir lietas, kas cilvēkam ir slēptas. Tomēr ir kaut kas, ko Pulcētājs ir atradis savu meklējumu gaitā, t.i., cik bezjēdzīga ir muļķība. Savos meklējumos pēc gudrības Pulcētāja ceļā stājas briesmīgs tēls, kas ir sieviete, kuras „sirds ir slazdi un tīkli un viņas rokas – valgi”.¹³⁵ Brauns norāda, ka šeit ar to netiek apzīmēts viss sieviešu dzimums, drīzāk konkrēta figūra, ko Pulcētājs saista ar bailēm un nicinājumu. Tā ir šī dīvainā jeb muļķīgā sieviete, kas ir

¹³² Antoon Schoors, op.cit., 550.

¹³³ Michael V. Fox, op.cit., 236.

¹³⁴ William P. Brown, op.cit., 82 - 83.

¹³⁵ Pulc. 7:26

aprakstīta Sakām vārdos. Viņa pamatā ir pazīstama kā pavadinātāja, laulības pārkāpēja, muļķe un tiešs pretstats sievietes gudrībai (Sak 2:16-19; 5:3-6; 7:6-27; 9:13-18). Brauns domā, ka ar to tiek brīdināta neizglītota jaunatne, lai neiesaistītos ārļaulības sakaros, kas novedīs viņus pie iznīcības (7:21-27). Pulcētājam tikai tādi, kas ir labi, taisnīgi Dieva priekšā, izglābsies no šādas sievietes. Šāda sievietes izmantošana, lai attēlotu to, kas ir muļķīgs, kas iemieso bailes un nicinājumu, ir Pulcētāja laika ietekme, kas ir izteikti patriarhāla sabiedrība, kur vīrietis stāv augstāk par sievieti, un sieviete iemieso grēku.¹³⁶ Ar to tiek pateikts, ka muļķis savu morālo principu trūkuma dēļ pārkāpj laulību, no kā viņš nespēj izbēgt, jo nespēj būt taisnīgs. Taisnīgi var būt tikai gudrie, kas iet Dieva ceļu.

Šī perikope noslēdzas ar secinājumu, ka Dievs nav vainojams pie cilvēku kļūdām un neveiksmēm (7:29). Dievs cilvēkus ir radījis taisnīgus, bet cilvēki paši sevi samaitā ar savu pārgudrību. Pulcētājs atklāj, ka viņa mēģinājumi atrast šo vispārīgo gudrību, „dzīvības avotu”, ir vēl viens cilvēcības aspekts, kurā atklājas cilvēka pārgudrība, kas nāk no iedomām, ka cilvēks ar savu prātu var visu izzināt. No vienas puses, Pulcētājs ir cietis neveiksmi, no otras atradis cilvēciskās robežas, kas liek būt pazemīgam Dieva priekšā. Cilvēka galējība ir tas, kas padara visas pūles nepieciešamas un piešķir tām jēgu (3:22; 5:17-18; 9:10). Muļķu samaitātība ir padarījusi viņus netaisnus, muļķi iedomājas, kas spēj visu paveikt ar savu prātu, kas liecina par viņu pārgudrību, kas samaitā muļķi vēl vairāk. Tā kā muļķu darbības ir bezjēdzīgas, tad arī visi viņu pūliņi un darbs ir bezjēdzīgi.

7:25 Ar visu sirdi es metos izzināt, pētīt un meklēt pēc gudrības un pēc risinājuma, līdz uzzināju, cik neldzīgs (לֹדֶה ke-sel) ir negantums un cik muļķība (חַסְדֵי לֹדֶה wə-has-siḳ-lūt) bezjēdzīga.

Šī panta otrajā daļā negantums tiek nosaukts par muļķību, un muļķība (jeb šajā gadījumā sapratnes trūkums) tiek saukts par bezjēdzību jeb - kā šeit lietots חֹלֶלֶת (*hōlelōt*) - par aklumu.¹³⁷ Saskaņā ar Hicigu (*Hitzig*), Pulcētājs pēc piedzīvotajām neveiksmēm vairs nemēģina iegūt gudrību, bet gan vēlas izpētīt, kāpēc gudrība, par spīti visām pūlēm, paliek neaizsniedzama.¹³⁸ Tas iezīmē vēl vienu izmaiņu Pulcētāja domāšanā. Ja sākumā Pulcētājs uzskatīja, ka gudrībai ir priekšrocības pār muļķību, bet pēc tam tās nostādīja vienlīdzīgās pozīcijās, tad tagad tas ir aizvedis Pulcētāju meklēt nevis gudrību, bet gan iemeslu, kāpēc gudrība ir nesasniedzama.

¹³⁶ William P. Brown, op.cit., 84 - 85.

¹³⁷ Thomas Krüger, op.cit., 144.

¹³⁸ Antoon Schoors, op.cit., 568.

7:15-29 perikopē muļķis parādās kā netaisnīgais jeb grēcinieks iepretim gudrajam – taisnīgajam. Muļķību simbolizē sieviete kā baiļu un nicinājuma simbols. Pulcētājs nicina muļķi.

9:13-10:3 Šī perikope apskata gudrības robežas. Nabaga vīrs varēja izglābt pilsētu, ja kāds viņu būtu uztvēris nopietni. Tāpēc, ka nabaga vīrs bija gudrs, viņa rokās bija vajadzīgā gudrība, lai glābtu pilsētu, tomēr tas viss bija velti, jo cilvēki viņā neklausījās. Brauns norāda, ka gudrība ir zudusi muļķiem, grēciniekiem. Gudrība valdītu tikai vislabākajā no visām iedomājamajām pasaulēm, bet Pulcētāja pasaule tāda nav.¹³⁹ Šajos pantos izteikta jau Pulcētāja nožēla par gudrības mazspēcību muļķības priekšā. Muļķība kļuvusi liela un izplatīta, tāpēc tā ir varenāka nekā gudrība.

Pirmie trīs sakāmvārdi desmitajā nodaļā apskata kontrastu starp gudro un muļķi ar dažādām metaforām. Oža pirmajā pantā ilustrē to, kā neliela muļķība pārvar un aizvieto lielu gudrību. Muļķība ož pēc nāves, kamēr gudrība tiek salīdzināta ar patīkamu smaržu aromātu. Šāds kontrasts norāda uz radikāli pretējiem veidiem, kā tiek uztverta gudrība un muļķība, un ko tās morāli nozīmē (10:2; 7:4).¹⁴⁰ Tas tiek norādīts atkal pretējos virzienos, kuros iet gudrais un muļķis, bet muļķis, pat ejot pa greizi, nepareizajā virzienā, nesavaldās un atklāj visiem, ka ir muļķis.

9:17 Labāk uz klausīt to, ko gudrais klusībā saka, nevis ko muļķu (בַּכֹּהֲנִים bak-ko-si-lim) pavelnieks kliez.

Fokss norāda, ka šis pants atsaucas uz iepriekšējo pantu, kur Pulcētājs norāda, kā gudrais tika nicināts pēc pilsētas glābšanas.¹⁴¹ Tā kā šeit ir teikts „muļķu pavelnieks”, tad Pulcētājs uzskata, ka lielākā daļa cilvēku ir muļķi un to pavelnieks kliez viskaļāk, kamēr gudrībai ir spēks tikai tad, ja tā tiek uz klausīta. Pulcētājs secina, ka gudrā vārdi, pat izteikti klusām, bieži tiek noniecināti un ir viegli ievainojami, tomēr ir ne mazāk efektīvi kā muļķu valdnieka izkliegtie vārdi, ja vien tiek uz klausīti. Šajā pantā ir norādīts, ka gudrā klusie vārdi pievērš sev vairāk uzmanību nekā valdnieka klaigāšana, tomēr pasaulē, kurā gudrību neatpazīst, gudrajiem vairs nav teikšanas un muļķība kļūst par normu. Šādā sabiedrībā gudrībai nav izredzes tikt uz klausītai lēmumu pieņemšanā un šķēršļu novēršanā, jo to neatpazīst, lielākā daļa sabiedrības to neatbalsta.

10:1 Kā mirstošas mušas sasmirdina un padara šķērmi smaržīgu tirgoņa eļļu, tā pavisam maza muļķība (סִקְלֹוֹת sik-lūt) pārsver milzum gudrības.

¹³⁹ William P. Brown, op.cit., 97.

¹⁴⁰ Ibid., 97 - 98.

¹⁴¹ Michael V. Fox, op.cit., 264.

Šeit tiek lietots salīdzinājums, kas norāda, ka kaut kas mazs var sabojāt kaut ko milzīgu, kas norāda uz jau pieminēto gudrības vājību, ka sociālais apstiprinājums ir vajadzīgs, lai gudrais tiktu uzklauts, tādējādi maza muļķība no ļaužu masām tiek uzskatīta par vērtīgāku nekā indivīda gudrība. Var piekrist Krīgera domai, ka tas varētu būt masu neizglītības dēļ Pulcētāja laikā – izglītība bija pieejama tikai elitei.¹⁴² Fokss norāda uz pētnieku domstarpībām leksikā, sakot, ka šeit jābūt „muša” vienskaitlī, ņemot vērā domu, ka viena neliela muļķība var sabojāt lielu gudrību, kas tātad metaforā ir tirgoņa eļļa, kas ir lielāka un vērtīgāka substance.¹⁴³ Vārds יקר (*yqr*) nozīmē „smags, vērtīgs” un simbolizē materiālo lietu vērtības smagumu. To lieto metaforiski savienojumā ar סכלות (*siklūt*), norādot, ka maza muļķība ir vērtīgāka nekā gudrība un tā ir spēcīgāka nekā gudrība.¹⁴⁴ Neviens cilvēks nav pilnībā gudrs vai pilnībā muļķis, tāpēc ir svarīgi, ka neliela muļķība nesamaitā lielu gudrību. Vērtību šeit jāsaprot kā cilvēka piešķirto vērtību materiālajām lietām un muļķībai, jo muļķība, pēc Pulcētāja norādījumiem, ir raksturīga sabiedrības vairākumam. Tāpat šeit norādīts, ka muļķis piešķir lielu nozīmi bagātībai un materiālajām lietām, domājot, ka tas viņam dzīvē sagādās prieku.

10:2 Gudrā prāts aiziet pa labi roki, muļķa (לֵךְ כֹּסֵל *kə-sīl*) prāts aiziet pa kreisi.

Apzīmējums „pa labi” tradicionāli nozīmē veiksmi, bet „pa kreisi” - nelaimi, tātad šeit tiek norādīts, ka gudrajam ir laba sapratne jeb laba sirds, bet muļķim - slikta.¹⁴⁵ Gudrā prāts ir spēka avots, bet muļķa prāts ir iznīcības avots. Pa labi ir spēks un veiksmē, bet pa kreisi ir vājums un samaitātība. Šeit ļoti vienkārši norādīti divi iespējamie dzīves ceļi, kurus cilvēks var iet.

Tā kā sirds Vecās Derības antropoloģijā ir vieta, kur mājot prāts un griba, Pulcētājs apgalvo, ka gudrība un muļķība, morālais un amorālais, ir savstarpēji viens otru izslēdzoši poli, kas definē cilvēku un norāda uz morālo stāju.

10:3 Pat ceļā, kur muļķis (לֵךְ שֶׁסָלָל *kə-šes-sā-kāl*) iet, tam prāta nepietiek, un viņš parāda visiem, ka ir muļķis (לֵךְ סָלָל *sā-kāl*).

Šis pants runā par muļķa ceļu, viņa dzīves ceļu, dzīvesveidu. Muļķis iet pa kreisi, pa sliktu un nepareizu ceļu. Hapts (*Haupt*) saka, ka „ceļš” šeit apzīmē „biznesu” jeb „darbu”, ko muļķis uzsāk, bet nespēj izdarīt, jo viņa prāta spējas viņu pievil.¹⁴⁶ Krīgers atzīmē, ka muļķim

¹⁴² Thomas Krüger, op.cit., 180.

¹⁴³ Michael V. Fox, op.cit., 264.

¹⁴⁴ Antoon Schoors, op.cit., 707.

¹⁴⁵ Thomas Krüger, op.cit., 180.

¹⁴⁶ Antoon Schoors, op.cit., 710.

ir vajadzīga gudrā vadība, kas parāda muļķim pareizo ceļu un māca pareizi uzvesties. Bet nepietiek tikai pateikt muļķim, kur viņam jāiet un kas viņam jādara, jo „pat ceļā” uz mērķi, kas viņam ir dots, muļķim trūkst sapratnes. Un muļķis neļaus sevi vest, jo viņš neatzīst gudro.¹⁴⁷ Paralēle ar Sak 12:23-28 rosina domāt, ka šeit tiek runāts par muļķa „sirdi”, kas vairs nav ar viņu, kas kontrastē ar Pulc.7:25, kur gudrais meklē atbildes, izmantojot savu sirdi. Tātad muļķa sirds ir viņam pa kreisi, tādējādi tā ir pret viņu, tāpat kā viņa lūpas (10:12). Kā norāda Fokss, tad līdzīgas atsauces, ka cilvēks bez sirds ir muļķis, atrodamas ēģiptiešu tekstos, piemēram, Mirušo grāmatā.¹⁴⁸ Ceļā muļķis cenšas turēties pa vidu - ne pa labi, ne pa kreisi, bet tāpēc, ka viņš ir muļķis, viņš neizbēgami aizies pa kreisi. Par muļķiem viss ir zināms, jo viņi paši to visu izstāsta. Viņi ir savtīgi un koncentrējušies uz sevi, tāpēc visiem izstāsta par savu muļķību ar savu neapdomīgo runāšanu.

10:4-7 No 4. līdz 6. pantam tiek apskatīta valdnieka etiķete, dodot padomu tiem, kas strādā valdnieka labā, lai tie saglabā mieru valdnieka dūsmās, jo tikai tā var panākt saprātīgu un taisnīgu risinājumu. Ja uz dūsmām atbild ar dūsmām, tad tiek izraisīts nevajadzīgs konflikts un posts nāk no tā, kas šajā konfliktā ir stiprākais, šajā gadījumā – valdnieks (6:10).¹⁴⁹ Šis pants norāda uz dūsmām kā muļķa pazīmi, bet Pulcētājs iesaka neatbildēt ar dūsmām, jo tas nevedīs pie saprātīga iznākuma - labāk ir atbildēt ar klusēšanu, kas ir gudrā īpašība. Ja vismaz viena no konfliktā iesaistītajām pusēm rīkosies gudri, tad ir iespējams izvairīties no posta, pie kura noved dusmas. Šeit tiek norādīts uz muļķa kaitniecisko ietekmi, ka muļķis, lai kur ietu, nes postu.

5.-7. panti attīsta varas tēmu. Pulcētājs ir liecinieks ļaunumam zem saules, pie kā vainīgs valdnieks. No otras puses, pasaule, kas strauji mainās, ir liecība par Dieva varu pār to.¹⁵⁰ Perikope liek pieņemt Dieva darbus, nevis tos kritizēt. Bieži pie netaisnības pasaulē ir vainīgs valdnieks – muļķis, uz kuru tiek jau norādīts iepriekšējās Rakstu vietās.

10:6 Muļķība (חֲסִידוֹת has-se-ḵel) celta lielos augstumos, bet bagātie sēž zemu.

Pulcētājs, tāpat kā Sakāmvārdu autors, nav apmierināts ar sociālo kārtību, uzskatot, ka tā ir smieklīga, jo nepareiza, salīdzinot ar patieso jeb Dieva kārtību. Šeit iepretim muļķībai tiek likti bagātie cilvēki. Asociācija starp bagātību un gudrību tiek lietota arī citos Pulcētāja pantos, ar ko, kā saka Krīgers, norādīts uz privilīģēto priekšrocībām, kas tiek apdraudētas

¹⁴⁷ Thomas Krüger, op.cit., 180 - 181.

¹⁴⁸ Michael V. Fox, op.cit., 266.

¹⁴⁹ William P. Brown, op.cit., 99.

¹⁵⁰ Ibid., 100.

sociālo slāņu pārvietošanās procesā.¹⁵¹ Tas norāda uz to, ka muļķi ieņem augstus amatus, un patiesā bagātība jeb gudrība tiek zemu vērtēta vai netiek ņemta vērā.

Nākamie panti (8-11) ir sakāmvārdi par dažādiem roku darbiem, kas kalpo kā metaforas. 8. pants ir klasisks sakāmvārds par bedres rakšanu citam, kurā ļaunprātības vai bezrūpības dēļ var iekrist pats. Šajā perikopē Pulcētājs norāda uz roku darbiem, kuros, izmantojot kaut mazliet saprāta un gudrības, var kaut ko sasniegt un izvairīties no dažādiem riskiem. Brauns norāda, ka gudrība, piemēram, nosaka, ka instrumenti būs uzasināti, lai strādniekam nebūtu lieki jānopūlas.¹⁵² Tas norāda uz racionalitātes izmantošanu darbos, tādējādi tos padarot vieglākus. Bet muļķim racionalitāte nepiemīt, tāpēc muļķis lieki nopūlas darbos un lieki pārgurst, tāpēc nespēj nonākt līdz sava darba rezultātiem (10:15).

10:12-15 No 12. līdz 15. pantam seko gudrā un muļķa salīdzinājums, kur tiek norādīts, ka muļķīgi ir radīt dažādus pieņēmumus par nākotni, jo nākotne ir paslēpta no cilvēka uztveres, kas ir tēma, kas vairākkārt parādās pie Pulcētāja (3:11; 6:12; 7:14). Tāpat nespēja paredzēt nākotni noliedz jebkādas paredzēšanas iespējas. Pūles paredzēt nākotni ir ne tikai velti izšķiests laiks un enerģija, bet tas ir arī bīstami, jo tas noved pie viltus cerībām un plāniem. Labāk koncentrēties uz tagadni, nevis pūlēties nākotnei, kā to dara muļķi.

10:12 No gudrā mutes – tīkami vārdi, bet muļķa (לִיִּץ kə-sīl) lūpas aprij viņu pašu.

Šajā pantā tiek salīdzināts gudrs orators un muļķis (salīdzināta viņu spēja runāt). Šo pantu var skatīt arī rīcības-seku kontekstā. Panta beigās lietotais izteiciens „lūpas aprij viņu pašu” var attiecināt gan uz muļķi, gan arī uz gudrā vājību, kas iepriekšējās nodaļās ir bijusi norādīta, kas nozīmē, ka, muļķim runājot, gudrā vārdiem zūd efekts.¹⁵³ Gudrā sacītais nāk viņam par labu, bet muļķa sacītais nodara viņam pašam sliktu, tomēr muļķis tik un tā runā vairāk, jo nezina labāk. Tāpat kā 9:17, arī šeit tiek norādīts, ka gudrā vārdi ir labi, jo tie dod labumu. Gudro runas uzlabo sabiedrību, bet muļķu runas to degradē.

10:13 Viņa runas sākums ir muļķība (תִּלְוָה sīk-lūt) un runas beigas – nejauks dulnums.

Šeit tiek norādīts, ka muļķa runa paliek arvien garāka, viņam runājot, un muļķis runā absolūtas aplamības. Krīgers norāda, ka lielākā daļa sabiedrības izplata degradējošu

¹⁵¹ Thomas Krüger, op.cit., 183- 184.

¹⁵² William P. Brown, op.cit., 101.

¹⁵³ Thomas Krüger, op.cit., 186.

informāciju, kas grauj morālos standartus, nevis tos ceļ un stiprina,¹⁵⁴ tādējādi muļķu runas degradē visu sabiedrību, jo lielākā daļa sabiedrības ir muļķi.

Kā norāda gan Donalds (*Donald*), gan Šorss, muļķis ir kā uguns, kas rada vairāk troksni nekā siltumu, t.i., muļķis ir plāpa, kura vārdi ir neprāts, bet muļķis nav nekaitīgs no ētiskā skatu punkta.¹⁵⁵ Muļķa prāts viņu ved uz nepareizā ceļa, muļķis ir slinks, vienmēr neapdomīgs, viegli pierunājams, pārliecināms, un intelektuālā sfēra ir ārpus viņa spēju robežām. Muļķis nerada nekādā veidā neko saturīgu, jēdzīgu.

10:14 Muļķis (לֹדְדִים wə-has-sā-kāl) runā par daudz – neviens nezina, kas būs, un kas viņam var pastāstīt, kas būs pēc viņa?

Šī panta pirmajā daļā tiek norādīts, ka muļķis runā pārāk gari un pārāk daudz, bet pēc tam tiek aprādīts, ka muļķis nezina, par ko viņš runā - viņš runā par lietām, par kurām neko nezina, kuras nesaprot. Muļķis neņem vērā, kāds būs iznākums tam, ko viņš pasaka, un kā tas viņu ietekmēs. Tas norāda uz muļķa pasaules neizpratni. Muļķis nesaprot, kā pasaule ir iekārtota, tāpēc nespēj attiecīgi rīkoties. Šeit Pulcētājs pieskaras arī jēgas jautājumam, ņemot vērā, ka cilvēks nezina Dieva prātu, nezina, kas ar viņu notiks nākotnē, tāpēc nevar būt pārliecināts par to, kā viņam būtu jādzīvo un jāuzvedās šodien.

10:15 Muļķa (חַקְלִים hak-kə-sī-līm) pūliņi tā to nokausē, ka viņš nejaudā aiziet līdz pilsētai.

Krīgers norāda, ka izteicienu „nejaudā nokāpt līdz pilsētai” var saprast kā nespēju sasniegt savus mērķus, tādējādi šis pants sasauca ar divpadsmito pantu un rīcības-seku kontekstu. Tāpat šeit Pulcētājs atsaucas uz 10:10, kur norādīts, ka muļķim jākompensē gudrības trūkums ar smagu darbu un pūlēm, kas nozīmē, ka muļķis nogurs, pirms sasniegs savu mērķi.¹⁵⁶ Kā norāda Šorss, tad „nesasniegt pilsētu” nozīmē „nesasniegt mērķi”, kas ir domātd ne tikai ģeogrāfiski, bet arī metaforiski.¹⁵⁷ Veselā saprāta trūkums muļķim liedz nokļūt līdz pilsētai; patiesībā muļķis nezina un neprot neko. Muļķis grib un cenšas sasniegt kaut ko, ko pats nesaprot, tāpēc nezina, kā to sasniegt, tāpēc to nerasniedz, bet mēģinot muļķis ir pilnībā pārguris.

9:13-10:15 perikopē muļķis tiek attēlots kā varens spēks, kas ir vairākumam sabiedrības. Tātad lielākā daļa sabiedrības ir muļķi. Tas varētu norādīt uz Pulcētāja laika tautas masu neizglītotību. Muļķis nes iznīcību gan sev, gan sabiedrībai, to degradējot. Muļķis

¹⁵⁴ Thomas Krüger, op.cit., 186.

¹⁵⁵ Antoon Schoors, op.cit., 182.

¹⁵⁶ Thomas Krüger, op.cit., 187.

¹⁵⁷ Antoon Schoors, op.cit., 744.

neatzīst gudro par gudru, jo nezina, kas ir gudrība, tāpēc nepieņem padomus un rīkojas pēc sava prāta, kas nes viņam tikai neveiksmes. Muļķim nepiemīt racionalitāte, tāpēc muļķis lieki nopūlās darbos un pārgurst, pirms sasniedz darba rezultātus. Muļķa sacītais nāk viņam pašam par sliktu, tomēr muļķis runā daudz un bez jēgas, jo nezina labāk. Tā kā muļķi ir lielākā daļa sabiedrības, tad izplata degradējošu informāciju, kas grauj sabiedrības morālos standartus.

NOBEIGUMS

Pēc pirmajā nodaļā veiktā apskata tiek secināts, ka Pulcētāja grāmata ir Vecās Derības gudrības tradīcijas pārmaiņu laika produkts, kurā autors sevi apliecina kā pārliecinātu monoteistu, lai gan izvairās no Jahves vārda lietošanas. Dažādos jautājumos Pulcētāja grāmatā novērojama tradicionālo pārliecību maiņa, dodot vietu jaunām 3. gs. p.m.ē. Jūdejā ienākošajām idejām. Pulcētājs sevi pozicionē kā gudru cilvēku, kas grāmatā apkopojis dažādas sava laika idejas, balstoties tradicionālajā gudrībā un pārliecībā par Dieva omnipotenci. Protams, jāņem vērā, ka Pulcētājs raksta no gudrības skatupunkta, kurā muļķis tiek pretstatīts gudrajam.

Pulcētāja grāmatas sarakstīšanas laika kultūrvides ienestās galvenās izmaiņas šajā grāmatā ir, pirmkārt, individuālisms gan attiecībā ar Dievu, gan ētikas jautājumos. Otrkārt, Pulcētājs izmanto hēdonisma ideju, attiecinot to uz indivīdu, nevis meklē sabiedrības kopējo labumu (šādi parādās antropocentrisms). Treškārt, Pulcētājs apskata dzīves jēgas jautājumu nāves neizbēgamības un galējības priekšā, meklējot atbildi, kāds labums cilvēkam iespējams zem debess. Ceturtkārt, meklējumu gaitā Pulcētājs izmanto tradicionālos sakāmvārdus un tos apstrīd ar empīrisma metodēm. Piektkārt, nihilisms un citāda skatījums uz reliģijas nozīmi cilvēka dzīvē – tagad tā nesniedz dzīves jēgu un nesniedz pamatu nedz garīgajai, nedz kosmiskajai pasaules uztverei. Sestkārt, viens no galvenajiem motīviem, kas vijas cauri grāmatai, ir *carpe diem* jeb šī brīža baudīšana, dzīvošana šai dienai.

Galvenās tēmas, kas rit cauri visai Pulcētāja grāmatai, ir: baudas, Dieva omnipotence, *carpe diem*, *hebel*, paliekošais labums jeb dzīves jēga, nāve. Tas ir fons, uz kura atklājas „muļķis”. Tradicionāli lietotie termini, kas apzīmē „muļķi”: *nbl* norāda uz muļķi kā cilvēku, kas neievēro sociālās normas, neievēro attiecīgās sabiedrības likumus, ir ateists, tāpēc rīkojas pēc sava prāta. *Ba'ar* norāda, ka muļķis ir irracionāls, *lhh* – ārprātīgs, nelieto savu prātu, tāpat arī *šg'*, kas vēl norāda uz muļķa aklumu, neredzot dzīves realitāti, *tpl* apzīmē muļķi, kas maldina citus ar savu muļķīgo runāšanu. Tie visi apzīmē cilvēku, kas ir nelabojams un nespēj kļūt gudrs. Vienīgais petī nav ar tik negatīvu nokrāsu, apzīmējot viegli ietekmējamu/apmānāmu cilvēku, kas ir bez savas spriestspējas, bet ir labojams un spēj mācīties, ja vien pats to vēlas.

Pulcētāja izmantotais termins *skl* galvenokārt apzīmē muļķi, kas nebaudās Dieva un paļaujas tikai uz sevi, saviem resursiem, ir ar izkropļotām vērtībām, ir nepietiekams un neatbilstošs sabiedrībai. *ksl* norāda tieši uz zināšanu trūkumu, mentālo nepilnību, kas nozīmē, ka muļķis ir neapdomīgs runā un savās darbībās, slinks, nesavaldīgs, lepns neveiksminieks. Termini *hll* un *rs'* tiek lietoti pārī ar iepriekšminētajiem „muļķa” apzīmējumiem, tādējādi papildus raksturojot, kāds ir muļķis. *hll* uz muļķa principu un inteligences trūkumu, tādējādi

muļķim trūkst morāles un viņa darbības ir bezjēdzīgas un neefektīvas, viņa ārprāts izpaužas nepaklausībai sabiedrības normām un Dievam. *rš* norāda uz muļķa samaitātību, grēcību.

Apskatot visus pantus Pulcētāja grāmatā, kuros lietots kāds no „muļķi” apzīmējošajiem terminiem norādīts, veidojas „muļķa” raksturojums, kāds tas atklājas šajā grāmatā, pierādot darba sākumā izvirzīto tēzi, ka Pulcētājs kā jūdaisma un hellēnisma mijiedarbības laika atspoguļotājs atklāj „muļķi” kā konkrētā laika sabiedrības un tās domai neatbilstošu individu. Tas parādās vispirms Pulcētāja kā pārliecināta jūda pozīcijās, piekrītot tradicionālajai Vecās Derības gudrībai, norādot, ka muļķis ir tas, kurš nebīstas Dieva, tādējādi muļķis paļaujas tikai uz savu prātu, resursiem un spējām, kā arī muļķis ir tiešs pretstats gudrajam. Muļķis ir atkritis no Dieva, tāpēc nezina, ka Dievs redz, ar kādiem nodomiem cilvēks nāk Dieva priekšā, tāpēc muļķis mēģina pielabināt Dievu rīkoties pēc sava prāta.

Tad muļķis tiek raksturots kā tāds, kad nepakļaujas sabiedrības normām – neievēro tās iedibinātos likumus – muļķim nav morālo principu, tāpēc viņš tiek saukts par ārprātīgo un tāpēc muļķis pieņem kukuļus, kas norāda uz muļķa vājo raksturu un samaitātību, uz ko norāda arī *reša*’ lietojums kopā ar „muļķis”. Muļķis neapzinās ciešanu pilno realitāti, jo viņam trūkst tam saprāta, kas noved pie tā, ka viņš nav spējīgs uz nekādiem panākumiem gan biznesā, gan dzīvē, muļķis neprot uzmanīties, tādējādi pats sev iznīcina, muļķis ir irracionāls, viņam trūkst intelekta, ir neizglītots, kā arī tas noved pie muļķa lielās, bezjēdzīgās un bezsaturīgās runāšanas, kā arī nespējas saprast, ka ir jāseko sabiedrības un Dieva likumiem, tādējādi muļķis rīkojas tikai pēc sava prāta un nes iznīcību gan sev, gan sabiedrībai

Tā kā muļķis neapzinās ciešanu pilno realitāti, tad viņš nodod sevi baudām, nezinot mēru, priecājas, līksmo. Nodošanos baudām, nostādot to pretim nāves neizbēgamībai un galējībai, Pulcētājs min kā veidu, kas dotu kādu labumu jeb jēgu dzīvei, tomēr tajā pašā laikā tiek norādīts, ka ir jāzina mērs, lai dzīves baudīšanai būtu jēga un saturs. Muļķa nodošanās baudām norāda uz viņa izlaidību, kas ir muļķa samaitātības iezīme, muļķis kā indivīds ir bez satura, tādējādi nederīgs sabiedrībai. Muļķis neapzināti seko savām iekārēm, neapdomājot savu rīcību jēgu. Muļķim raksturīga iedomība un augstprātība, bet muļķis nespēj uzņemties par sevi atbildību, viņam nav savas spriestspējas, tāpēc viņš seko citu viedokļiem.

Galvenokārt, muļķis nebaidās no Dieva un muļķim trūkst prāta. No tā arī izriet muļķa neadekvātā uzvedība un neatbilstība sabiedrībai, kuru, no vienas puses, veido pārliecināti jūdi un, no otras puses, grieķu filosofijas piekritēji. Tādējādi Pulcētājs atklāj, kāds abu pārliecību mijiedarbībā ir „muļķis”, kas no vienas puses nebīstas, netic Dievam, no otras – viņam nav prāta, kā dēļ viņš iznīcina pats sevi un ir nederīgs savai sabiedrībai.

BIBLIOGRĀFIJA

Primārie avoti:

1. *Bībele*. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2012.
2. *Bībele: 1965. gada izdevuma revidētais teksts*. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 1997.

Sekundārie avoti:

1. Adams, Samuel L. *Wisdom in Transition: Act and Consequence in Second Temple Instructions*. Leiden: Brill, 2008.
2. Brown, William P. *Ecclesiastes*. Louisville: John Knox Press, 2000.
3. Coogan, Michael D. *The Old Testament: A Historical and Literary Introduction to the Hebrew Scriptures*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2006.
4. Fox, Michael V. *Qohelet And His Contradictions*. Sheffield: The Almond Press, 1989.
5. Gericke, J. W. „Qohelet’s concept of deity: A comparative-philosophical perspective”. *Verbum et Ecclesia* 34.1 (2013).
6. Gertz, Jan Christian, Angelika Berlejung, Konrad Schmid, Markus Witte. *T&T Clark Handbook Of The Old Testament: An Introduction to the Literature, Religion and History of the Old Testament*. London: T&T Clark International, 2012.
7. Greenstein, Edward L. „Sages with a Sense of Humor: The Babylonian Dialogue between a Master and His Servant and the Book of Qohelet”. In Richard J. Clifford, ed. *Wisdom Literature In Mesopotamia And Israel*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2007.
8. Harris, Laird R., ed. *Theological Wordbook Of The Old Testament*. Vol. II. Chicago: The Moody Bible Institute, 1980.
9. Kealy, Sean P. *The Wisdom Books of the Bible: Proverbs, Job, Ecclesiastes, Ben Sira, Wisdom of Solomon*. Lewiston. New York: The Edwin Mellen Press, 2012.
10. Krüger, Thomas. *Qohelet: A Commentary*. Minneapolis: Fortress Press, 2004.
11. Longman, Tremper III, Peter Enns, ed. *Dictionary Of The Old Testament: Wisdom, Poetry & Writings*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Christian Fellowship, 2008.
12. *Pulcētājs*. Joela Veinberga pēcvārds un komentārs. Tulk. Uldis Bērziņš. Rīga: Zinātne, 2000.
13. Sharp, Carolyn J. *Irony And Meaning In The Hebrew Bible*. Ed. Herbert Marks. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2009.
14. Schoors, Antoon. *Ecclesiastes: Historical Commentary On The Old Testament*. Leuven: Peeters, 2013.

15. *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version: Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*, Vol. 5. Grand Rapids: Zondervan, 1991.
16. VanGemeran, Willem A., ed. *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*. Vol. 1. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1997.
17. VanGemeran, Willem A., ed. *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*. Vol. 2. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1997.
18. VanGemeran, Willem A., ed. *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*. Vol. 3. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1997.
19. VanGemeran, Willem A., ed. *New International dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*. Vol. 4. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1997.
20. Van Leeuwen, Raymond C. „Cosmos, Temple, House: Building and Wisdom in Mesopotamia and Israel”. In Richard J. Clifford, ed. *Wisdom Literature In Mesopotamia And Israel*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2007.